

Erken Cumhuriyet Döneminde Türk Kadını Modernleştirme Girişimleri, Türk ve Dünya Basını (1926-1934)

Gürhan YELLİCE*

Özet

1923 sonrasında Türk toplumunu modernleştirmek amacıyla siyasal ve toplumsal hayata ilişkin radikal değişiklikler gerçekleştirmeye başlayan Cumhuriyet'in bu konudaki en önemli hedeflerinden birisi Türk Kadını "özgürleştirmek" ve sosyal statüsünü erkek ile eşit seviyeye getirmektir. Bu, çağdaşlaşmanın ve devrimlerin yerleşmesi konusunda oldukça önemli ve gerekli görüldü. Bu amaçla; bir taraftan Türk kadını, görsel olarak kendisini ifade etmesi konusunda cesaretlendirilirken diğer taraftan daha nitelikli iş kollarında çalışması teşvik edildi ve istediği herhangi bir mesleği icra edebileceğine dair bir güven algısının yerleştirilmesine çalışıldı. Yasal boyutta 1926 yılında Medeni Kanun'la başlayan bu süreç, 1934 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesiyle zirveye ulaştı. Bu adımların atıldığı süreçte kadınların yeni haklar konusunda bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesi, kamuoyunun tepkisinin ölçülmesi konusunda Türk basını teşvik edici, ve cesaretlendirici önemli bir görev üstlendi. Bu süreçte ayrıca Avrupa ve dünya basını da Türk kadınının kazanımlarını ilgiyle takip etti, kadınların modernleştirilmesi konusundaki girişimlere yönelik oldukça olumlu bir tutum benimsedi ve kaleme alınan yazılarla Türkiye'deki değişim sürecinin dünya kamuoyuna aktarılması sağlandı. Bu çalışmanın amacı 1926 yılından 1934'e kadar Türk kadınının değişim sürecini Türk ve dünya basını üzerinden ele almak ve analiz etmektir.

Anahtar Kelimeler: Türk Kadını, Modernleşme, Türk Basını, Dünya Basını, Medeni Kanun, Güzellik Yarışması, Çalışma Hayatı

Initiatives for Modernizing the Turkish Woman, the Turkish and the World Press in Early Republic Period (1926-1934)

Abstract

Having aimed at modernizing the Turkish society, the Turkish

* Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, gyellice@hotmail.com ORCID: 0000-0002-1402-8210

Republic began to make radical changes in political and social life in after 1923. In this regard, one of the most important goals of the new regime was to “free” woman and bring her social status equal to man. This was seen as an important element in modernization and the settlement of the revolutions. For this purpose, on the one hand the Turkish woman was encouraged to visually express herself, and on the other hand an intense effort was put into effect in order to encourage her to work in more qualified jobs and to place a sense of confidence that she could perform any job she desired. At the legal level, this process, which started with the Civil Code in 1926, reached its peak in 1934 when women were given the right to be elected and elected. In the process, the Turkish press has undertaken an important task in informing and raising awareness of women’s rights and of measuring public reaction. This process was also followed the European and the World Press with a great interest. Europe and the world press adopted a positive attitude towards the women modernization attempts and informed the world public opinion was about the changes in Turkey. The aim of this study is to analyze the process of change of Turkish woman from 1926 to 1934 through the Turkish and the world press.

Keywords: *Turkish Woman, Modernization, Turkish Press, World Press, Civil Law, Beauty Contest*

Giriş

Türk kadınının modernleşme serüvenini Osmanlı Devleti'nde ilk Batılılaşma girişimlerinin başladığı Tanzimat dönemine kadar götürmek mümkündür. Osmanlı toplumsal yapısında önemli değişimlerin görülmeye başlandığı bu süreçte, dönemin yenileşme taraftarı aydınları, kadın hayatı ve onun toplumsal hayattaki rollerine ilişkin yeni fikirler ortaya atmaya başlamışlar; tek eşlilik, görücü usulü evliliklerin kaldırılması, kadının eğitim hakkına sahip olması, giyimde serbestlik, gibi konularda yazılar kaleme alarak bir kamuoyu oluşturmaya başlamışlardır. İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonraki süreçte ise Batılılaşma rüzgârı çok daha hızlı esmeye başlamış, buna paralel olarak kadın daha görünür bir hale gelirken, kadınların toplumsal statüsüne ve rollerine ilişkin çok daha özgürlükçü fikirler ortaya konmuştur¹. Böylesi bir iklimde kadınların toplumsal hayatta ve çalışma hayatında daha fazla görünmeye başladığı, yayınlamaya başladıkları dergilerle basın-yayın hayatına katıldıkları ve dernekler yoluyla örgütlenmeye gittikleri görülmektedir². İlk feminist hareket bu dönemde ortaya çıkarken³ Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele döneminde

- 1 Kadınlarla haklar verilmesine ilişkin konular, özellikle Kılıçzâde Hakkı, Rıza Tevfik Abdullah Cevdet, Celal Nuri (İleri), gibi aydınlar tarafından sıklıkla dile getirilerek tartışılmıştı. Örneğin 1913 yılında kaleme aldığı Kadınlarımız adlı eserinde Celal Nuri, Osmanlı toplumu içerisinde kadına serbestçe düşünebilme, erkeğin yanında üretime ve gelişmeye katkıda bulunma imkânı verilmediğini; kadının ihmal edildiğini öne sürmüştü. Ona göre kadınların ıslah edilmesi konusunda çözüm, "maariften" geçmeleri idi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Celal Nuri, Kadınlarımız, Matbaa-i İctihad, İstanbul, 1331/1913. Celal Nuri'nin eseri konusunda çeşitli değerlendirmeler için ve burada atıf yapılan bilgi için bkz. Necmi Uyanık, "Batıcı bir Aydın Olarak Celal Nuri İleri ve Meşrutiyetten Cumhuriyet'e Türk Kadınına Bakışı", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 36, 2014, s. 141, 144; Kılıçzâde Hakkı, Garpçı fikirlerini Hürriyet-i Fikriyye, İctihad gibi dergilerde yazmıştır. Kılıçzâde Hakkı ile ilgili bilgi için bkz. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2002, C.25, s.415-16; Serpil Sancar, *Türk Modernleşmesi'nin Cinsiyeti-Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*, İletişim Yay., Birinci Baskı, İstanbul 2012, s.90; Zafer Toprak, *Türkiye'de Yeni Hayat İnkılap ve Travma*, Doğan Kitap, İstanbul, 2017, s.52.
- 2 Osmanlı dönemindeki feminist hareketlenme konusunda bkz. Serpil Çakır, *Osmanlı Son döneminde Kadın Hareketi, İkinci Baskı*, Metis Yayınları, İstanbul, 2011; Ayrıca bkz. Serpil Çakır, "II. Meşrutiyet Devri Kadınlarının Aile Anlayışı" *Sosyal Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, C.1, Ankara, 1992, ss.238-251; Leyla Kaplan, "II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Kadınlarının Özgürleşme Hareketi", *Osmanlı*, C.5, Ankara, 1999, ss.466-473.
- 3 Zafer Toprak'a göre Meşrutiyet dönemindeki feminizm, Cumhuriyet dönemindeki kadın haklarının biçimlenişinde bir açılış evresini oluşturuyordu. Zafer Toprak, *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014, s.18-19, 48. Bu dergiler arasında en çok öne çıkanlardan birisi de 4 Nisan 1913'te yayın hayatına başlayan Kadınlar Dünyası dergisiydi. Serpil Sancar'ın aktardığına göre bu dergiyi çıkaran Ulviye Mevlan'ın eşi Mevlanzade Rifat sadece bir sayı yayımlanan *Erkekler Dünyası* adlı bir dergi yayımlamış ve burada kadın hakları siyasetine yakın isimler olan Abdullah Cevdet, Rıza Tevfik, Selahattin Asım, Ahmet Cevat, Celal Nuri, Ziya Gökalp, Baha Tevfik gibi isimler yazı yazmıştı. Bkz. Serpil Sancar, *age*, s.90-91. Kadınlar Dünyası dergisi hakkında bkz. Bu konuda ayrıntılı çalışma için bkz. Erdiç Güçlü, Sami Tunç, "Osmanlı Basın Hayatında Kadınlar Dünyası Dergisi", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 155-176. Daha sonra bu konuda öne çıkan dergilerden birisi ise Sabiha Sertel'in öncülüğünde çıkarılan *Kadınlık Duygusu* dergisiydi. Serpil Sancar, *age*, s.105

kadınların savaşlarda yer alarak vatan savunmasında önemli işler başardığı da öne sürülebilir⁴.

Cumhuriyetin kurulmasından sonraki süreçte kadın modernleşmesine ilişkin yeni bir süreç başladığını ve Türk kadınına ilişkin radikal değişimlerin başladığı öne sürülebilir. Mustafa Kemal'in gözünde Anadolu'daki Yunan işgalinin sonlandırılması, Batılı yayılcı güçlerin ülkeden kovulması ve nihayet bağımsız bir Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmuş olması *Milli Kurtuluş* için yeterli değildi; önemli olan bireysel ve toplumsal özgürleşmeyi sağlamaktı. Kadının özgürleşmesi ve statüsünün erkekle eşit seviyeye çıkarılması bu nedenle oldukça önemliydi. Cumhuriyetin kurulmasından sonraki süreçte Mustafa Kemal, kadınların salt ev içi rollerine geri dönmelerini değil, sosyal ve çalışma hayatında çok daha aktif olmasını istemiş ve bu konuda kadınları teşvik etmeye çalışmıştır. Her ne kadar kadınlar siyasal ve toplumsal alanda kendilerine yer edinmeye başlamış olsalar da genel olarak Osmanlı'dan devralınan toplum yapısı ile ilintili olarak kadınlar, erkeklerin gerisinde kalmış, siyasal, sosyal yaşamın içerisinde yeteri kadar yer alamamışlardı. Kadınlar, aile hayatı içerisinde ikinci plana itilmiş, kadınların vazifeleri genel olarak ev işleri ve çocuk bakımıyla ilişkilendirilmişti. Avrupa'da genel olarak Türk kadınına yönelik izlenim, erkeğinin "kölesi" olduğu ve kendi ayakları üzerinde duramayan özgürlükten yoksun bir karakter olduğu yönündeydi. Yeni rejimle birlikte yeni bir Türk kimliği ve modern bir toplum yaratma çabası içerisine giren devlet, toplum yapısını da çağdaş bir biçime sokma çabasına girişmiş, bu kapsamda Türk kadınına toplumsal, siyasal ve ekonomik hayatın içine dâhil etmek ve erkekle aynı statüye getirmek amacıyla oldukça önemli yeniliklere imza atmıştır. Yapılan değişikliklerin başarılı olması ve Cumhuriyet rejiminin yerleşmesinde Mustafa Kemal, kadınıla erkeğin eşit bir seviyede olmasının hayati bir önem arz ettiğini düşünmekteydi. Bu nedenle, kadınları aile içinde erkekle eşit bir konuma getirmek, toplumsal hayatta onlarla eşit sosyal, siyasal ve ekonomik haklarla donatmak üzere politikalar geliştirmiş, ayrıca kadınların eğitim imkânları, sağlığı, çalışma hayatı ve görseelliği ile de ilgilenmiştir⁵. 1924 yılında kabul edilen ve toplumdaki her

4 Örneğin Balkan Savaşları sırasında hiçbir deneyimi olmamasına rağmen Türk Kadını bilhassa hemşirelik hizmetlerinde önemli katkılar sunmuştu. Bu süreçte Türkiye'deki feminist hareket konusunda İstanbul'daki Amerikan Kız Koleji'nden Ellen Deborah Ellis ve Florence Palmer'in değerlendirmeleri için bkz, Ellen Deborah Ellis ve Florence Palmer, "The Feminist Movement in Turkey", *The Contemporary Review*, Vol.105, 1 January 1914, London, ss. 857-864. Ellen Deborah Ellis ve Florence Palmer'e göre modern feminist hareket içerisinde "Müslüman kadınının uyanışı" en dikkate değer olanıydı. Cumhuriyet öncesi dönemde kadına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Şefika Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara, 1991.

5 Atatürk, bu düşüncesini 1925'te şu şekilde dile getirmişti. "Bir toplum, bir millet erkek ve kadın denilen iki cins insandan oluşur. Mümkündür ki bir kitlenin bir parçasının ilerletelim, diğerini görmemezlikten gelemiz de kitlenin tümü ilerlemeye imkân bulabilsin. Mümkün müdür ki bir toplumun yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça diğer bir kısmı göklere yükselebilin. Şüphe yok, ilerleme adımları dediğim gibi iki cins tarafından beraber, arkadaşça katılma ve ilerleme ve yenileşme sahasına birlikte kesin aşamalar yaptırmak lazımdır. Böyle olursa inkılâp başarılı olur, memnuniyetle görmekteyiz bugünkü gidişimiz gerçek ihtiyaçlara yaklaşmaktadır. Herhalde daha cesur olmak lüzumu

bir bireyin iyi bir eğitimden geçmesi gerektiği ilkesine dayanan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte kadınlar okuma-yazma konusunda cesaretlendirilmiş, onların erkeklerle birlikte eşit eğitim imkânlarından faydalanması sağlanmıştır.

1-Medeni Kanun ve Basın

Batılı kurumların ve yaşam tarzının hızlı bir şekilde Türkiye'yle bütünleştirilmeye çalışıldığı bir süreçte kadın-erkek eşitliğini sağlama, Türk kadınına "özgür ve bağımsız" kılma konusunda ilk radikal adım 1926 yılında kabul edilen Türk Medeni Kanunu (Türk Kanun-u Medenisi) idi⁶. İsviçre'den aktarılan Kanun, 17 Şubat 1926'da TBMM'de kabul edilmiş⁷, 4 Ekim 1926 tarihinde de yürürlüğe girdi⁸. Bu kanunla, aile ve toplum, kadın-erkek ilişkileri eşitlik zemininde yeniden düzenlendi; Türk Kadını aile birliğinin bir parçası sayıldı, çocukları üzerinde yasal haklara sahip olması sağlandı, boşanma, miras, çalışma, tanıklık etme, velayet hakkını elde etti⁹. Kanunun üçüncü faslında "evlenme ilanı ve akdi" ile ilgili maddeler yer alırken, 108, 109 ve 110. maddesine göre evliliğin, resmi makamlarca yapılması zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca kanun evlenme kâğıdı ibrazını zorunlu hale getirmekte, evlenmenin dini merasim ile yapılmasını yasaklamakta ve evleneceklerden her birine, birbirleriyle evlenmek isteyip istemediklerini sorma yükümlüğü getirmekteydi¹⁰. Adliye Vekili Mahmut Esat Bozkurt, bu kanunun yürürlüğe girmesinden sonraki süreçte kadın üzerinde yaratması beklenen etkiyi şu şekilde ifade etmişti: "*Türk Tarihi'nin bendenizin anlayışına göre en hazin siması Türk Kadınıdır. Yeni lâyihanın aile teşkilatı ve miras ahkâmı şimdiye kadar istenildiği zaman kolundan tutularak bir esir gibi yerden yere vurulan, fakat ta ezelden hanım olan Türk Annesini lâyık olduğu mevki ihtiramına getirecektir. Türk Annesini mevki hakikisine ve ihtiramına getirecek olan bu kanun, unutmamak lazımdır ki, aynı zamanda Türk Camiasını en kuvvetli ve en esaslı bir surette tarsin etmiş olacaktır*"¹¹.

açaktır". Bkz. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, 1952, s.219-220

- 6 Türk Medeni Kanunu ile ilgili kadın-erkek eşitliğine yönelik bkz. Tahir Büyüktanır, "Türk Medeni Kanunu (Değişiklikler ve Yeni Düzenlemelere İlişkin Açıklamalar)", Ankara Barosu Dergisi, 2002, S.2, s. 55-109; Seha Reyhani Yüksel, Türk Medeni Kanunu Bakımından Kadın-Erkek Eşitliği, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt XVIII, S.2, 2014, ss.175-200.
- 7 Medeni Kanun için bakınız, Resmi Gazete, 4 Nisan 1926, No:339.
- 8 Kanun-ı Medeni için bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, D.II, İ:III, C.20, Kabul Tarihi 17.02.1926, Kanun No:743, s.76.
- 9 Türk Medeni Kanunu için bkz. Resmi Gazete, 4 Nisan 1926, No:339; Afet İnan, Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998, s.166-68; Kadın-erkek eşitliğine ilişkin gelişmeleri hukuki açıdan ele alan bir çalışma için ayrıca bkz. Güleendam Temp, "Hukuk Önünde Kadın-Erkek Eşitliği", Çağdaş Hukuk, Çağdaş Hukukçular Derneği Yay., yıl:2, s.17-18, Eylül-Ekim 1993.
- 10 Kanun-ı Medeni için bkz.. TBMM Zabıt Ceridesi, D.II, İ:III, C.20, Kabul Tarihi 17.02.1926, Kanun No:743, s.76.
- 11 TBMM Zabıt Ceridesi, D:II,C:22, İçtima senesi:III, 17.02.1926, s.230. Tekin Alp'in "Kemalizm"

Medeni Kanun, bilhassa alışlagelmiş, geleneksel kadın-erkek ilişkilerine yönelik oldukça radikal bir değişiklik öngörüyordu. Dolayısıyla bu önemli değişikliğin kamuoyuna aktarılması, bir anlamda erkeklerin “sahip oldukları haklardan” vazgeçmeye ve kadınlarla eşit bir statüye geldikleri konusunda “ikna edilmelerinde” basın önemli bir işlev görecek¹². Nitekim Türk basını, sıklıkla kanunla ilgili haberlere yer vererek kamuoyunu yapılan yenilikler konusunda bilgilendirmeye çalıştı. Örneğin, 18 Şubat 1926’da *İkdam*, kanunun meclis tarafından kabul edildiğini haber konusu etmekte, kanunla ilgili Mebusların Meclisteki fikirlerine yer vermekteydi. “Büyük Millet Meclisinde Kanunun-ı Medeni Müttefiken Alkışlarla Kabul Edildi” başlığı ile yer alan haberde Şükrü Kaya’nın meclisteki konuşmasından bir kesit veriliyor ve kanunun Türk toplumunun hukuki ihtiyaçlarını karşılayan, Türk toplumunda kadın ve erkeği eşit statüye kavuşturmayı hedefleyen bir yasa olduğundan söz ediliyordu¹³.

adlı eserinde bu kanunla birlikte kadının özgürleştiği savunulmakta, kanunun kadın üzerindeki etkileri şu şekilde ortaya koyulmaktadır: “kadının özgürlüğe kavuşması, erkeğin özgürlüğünün doğal bir sonucu olmuştur. Manevi bağımsızlık uğrunda yapılan savaşım, yükselme ve uygarlık yollarını kapayan engelleri devirmiş, kadın böylece, kendi özgürlüğünü sonuna değin götürebilmek için yolu açık bulmuştur. Erkeğe dörde kadar evlenmek, hatta çevresinde odalıklar toplamak, herhangi bir heves uğruna karısını boşamak hakkını veren yasalar ve kadının tutsaklığını, yerinin aşağılığını onayan şerri kurallar, Yurttaşlık Yasası’nın 1926’da yürürlüğe girdiği tarihte gerçekte geçerlilikten düşmüş bulunuyordu”. Öte yandan Kemal H. Karpat’a göre; “İslâm dünyası bu hareketi yadırgarken Avrupa, İsviçre Medeni Kanunu’nun kabulünü Türkiye’nin modernleşme isteğinin en açık göstergesi olarak görmüştür”. Kemal Karpat, söz konusu kanunun kabulü ile Türkiye’de İslâmî kanunların devre dışı bırakıldığını, Türk toplumunun Batı uygarlığından esinlenen yeni kurullarla idare edildiğini ifade etmektedir. Medeni Kanun’un Türk kadının hayatına sağladığı getiriler hatırı sayılır derecede fazladır. Ancak Türk kadınının medenileşmesinde veya kadına dair algılamaların değişmesinde tek başına yeterli değildir. Medeni Kanun, Türk kadının batılılaşma serüveninin önemli bir başlangıcı ve önemli bir adımıdır. Sonraki süreçte kadınlara tanınan sosyal, ekonomik ve siyasal, eğitsel haklar batılılaşma serüveninin diğer parçalarını oluşturmaktadır. Bkz. Tekinalp, *Kemalizm, Toplumsal Dönüşüm Yay.*, İstanbul 1998, s.130; Kemal H. Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*, Timaş Yay. İstanbul 2016, s.151

- 12 Bu noktada Belki de hükümet bu konuda böylesi bir işlev görmesi beklentisindeydi ifadesini kullanmak daha doğru olacaktır. Mustafa Kemal’in (milli mücadele yıllarından itibaren) basın konusundaki hassasiyeti ve basına yönelik ilgisi birçok araştırmacı tarafından incelenmiş bir konu. Mustafa Kemal, devrimlerin toplumsal tabana yayılması ve kabul görmesi konusunda basının önemli bir işlevi olduğuna inanıyordu. Dolayısıyla Mustafa Kemal, Cumhuriyet sonrası gerçekleştirilen devrimlerin desteklenmesi konusunda basının doğrudan desteğini talep etmiş, bu konuda aynı görüşte olmayan gazetelerin ise en azından eleştirel bir tutum benimsememesini istemişti. Şerif Demir, “İktidar Basın İlişkilerinin Türkiye’de Görünümü (1918-1960)”, *International Journal of Social Science*, Vol.5, Issue 6, 2012, ss.119-137; Nurşen Mazıcı, “1930’a kadar basının durumu ve 1931 Matbuat Kanunu”, *Atatürk Yolu*, V/18, 1996, ss.131-154.
- 13 Cumhuriyetin siyasi hayatında ve devrimlerin hayata geçirilmesinde önemli bir yere ve etkiye sahip olan Şükrü Kaya, TBMM deki konuşmasında konu ile ilgili görüşlerini şöyle dile getirmişti: “Efendiler!! Bu kanun Türk Milleti için medeni ve içtimai, hayati ve insani bir ihtiyaçtır... Çünkü efendiler, Türk milletini bir taraftan büyük halaskarın irşad ve işaret tahtında en medeni ve en asri teşkilat ve kanunlarda teçhiz ederlerken diğer taraftan da Türk Milleti kendiliğinden terakki ve medeniyet uğrunda en geniş ve kati adımlar atarken onun münasebatı dünyevisini mutasallip ve müncemih ahkâma bağlı bulundurmak şüphesiz ki çok mantıksız bir hareketti. İnsanlar muhat bulunduğu eşhas ile

Kanunun resmi olarak yürürlüğe girdiği 4 Ekim 1926'dan sonra basının sıklıkla kanunun toplumdaki uygulamalarına yer vermeye başladığını ve getirdiği yeniliklerden teşvik edici bir şekilde söz ettiğini görüyoruz. Basın bu süreçte sıklıkla “kanunun verdiği hakkı kullanan çiftlerin resmi nikâh yapmak için resmi makamlara başvuruda” bulunduğundan söz ediyordu. Örneğin, *Cumhuriyet*, “Kanunu Medeni'nin Tatbikatına Başlandı” başlıklı haberinde birçok çiftin evlenmek için belediyeye başvurduğunu, Beyoğlu Belediye'sine bir günde sekiz müracaat gerçekleştirildiği” bilgisine yer vererek kanun maddelerinin toplum tarafından benimsenmeye başladığı yorumunda bulunuyordu¹⁴. Aynı gazetenin bir başka günkü yazısında Kanun “Yeni Kanunlar” başlığı ile tanıtılıyor, birçok yazarın bu konudaki görüşlerine yer veriliyordu. *Cumhuriyet* yazarı Yunus Nadi kanunu “insani hukuk kanunu”, en ileri milletler arasında araştırma yapılarak en mükemmel zannedilenler içinden seçilen bir kanun olarak değerlendiriyordu¹⁵. “Türk Kanunu Medenisi Bugün Başlıyor” başlıklı yazısında ise Hamdi Halim, kanunun esaslarından bazılarını şöyle aktarıyordu: “*Ferdi hürriyete ve hukuk-u müsavata hürmet edilmiştir. Tasarrufta serbesti vardır. Evlat edinme hakkında pek hürriyetkârane ahkâm vardır. Evlenme mukavelenamesinin tanziminde serbesti vardır. Geçimsizlik halinde zevce ve zevce boşanma veya ayrılık davası ikamesine salâhiyettardır. Binaenaleyh bu ahkâm ve esasta Cumhuriyet, adliyesi için vatandaşların hukuku münasebetini idare hususunda pekiyi bir rehber oldukları gibi istikbalin hukuku inkişafta ve tekamülâtı içinde pek kuvvetli bir mesnet, bir nokta-i hareket teşkil edebileceklerdir*”¹⁶. Aynı konuyla ilgili olarak *Vakit*'te kanunun bir gereği olan resmi nikâh uygulamalarının hızla yaygınlaştığı ve toplumda kabul gördüğüne yönelik bir yazı kaleme alınmıştı. Gazete, “Evlenme talepleri bir gün içinde yirmiye geçmiştir”¹⁷ ifadelerine yer vererek bu konuda kamuoyunu teşvik etmeye çalışıyordu.

her gün bila fasıla münasebettedir. Evlatlık, babalık, karılık, kocalık, evlenme, boşanma bu münasebatı dünyeviyeinin hukuki tabirleridir. Medeni memleketlerde bu şahsi münasebetler müdevven kanunlara tabidir. Maalesef bizde böyle bir kanun tedvin edilmiş değildir. Hatta diyebiliriz ki bizde müspet, müstakar, muayyen ahkâm ve kavaid dahi yok idi... İstiklali teşrisi olmayan bir devlete müstakil bir devlet denilebilir mi? Eski kaidelerin diğer feci bir ciheti de dünyanın herhangi faziletkâr bir milletin kadınlarından daha faziletli olan ve evvel ve ahir fedakârlıkları ile bu memlekete binlerce şehit yetiştiren kadınlarımızı birçok medeni haklardan mahrum etmesiydi. Efendiler! Millet ailelere istinat eder, aileler millet bünyesinin en kuvvetli hücreleridir. Bir millet ki rüknü aslisi olan kadını hukukundan mahrum eder, hayattan ıskat eder, kendi kendisini yarısını mefluç eder. Efendiler! Asırlardan beri Türk kadınının yaptığı fedakârlık ve gösterdiği fazilet kendisine karşı lazım gelen hürmete hak kazandırmıştır. Türk erkeklerinin civanmertliği ve seciyesi ve hususiyile Türk kadınının fazileti artık bu müsavatsızlıkları izale etmek zamanın çok geçmiştir. Encümen, Türk seciyesine ve Türk ihtiyacatına en layık olan kanun bu kanun olduğuna kanidir. Ve bu kanun doğrudan doğruya İsviçre Kanunundan ve harfiyen nakledilmiştir. Nazari olarak belki denilebilir ki, mevcut ahkâmı ihtiyacatı asra tevfik ederek ayrıca bir kanun yapılabilirdi. Efendiler ayrı ayrı esaslara ve unsurlara mensup olan desatiri birleştirmek adeta mutelifulcins şeyayı cem etmeye benzer.” Bkz. “Büyük Millet Meclisinde Kanunun-ı Medeni Müttefikten Alkışlarla Kabul Edildi”, İkdâm, 18 Şubat 1926,s.2.

14 “Kanunu Medeni'nin Tatbikatına Başlandı”, *Cumhuriyet*, 5 Teşrin evvel 1926,s.1

15 Yunus Nadi, “Yeni Kanun”, *Cumhuriyet*, 4 Teşrin-i Evvel 1926, s.1.

16 Hamdi Halim, “Türk Kanun-u Medenisi Bugün Başlıyor”, *Cumhuriyet*, 4 Teşrin-i Evvel 1926, s.2

17 “Evlenme talepleri bir gün içinde yirmiye geçmiştir.” *Vakit*, 5 Teşrin-i Evvel 1926, s.1.

Elbette böylesine radikal değişikliklerin toplumun tüm kesimlerince ivedilikle kabul edilmesi beklenemezdi. Nitekim hükümet “kanuna direnenlere” yönelik kimi yaptırımlarda bulunurken, basın kanunu uygulamayı reddedenleri sert bir dille eleştirmiş, caydırıcı bir dil kullanmaya çalışmıştı. Örneğin Akşam “Medeni Kanuna göre evlenmek istemeyenler” başlıklı yazısında şu satırlara yer vermişti.

“Medeni Kanun’daki evlenme şekillerine rağmen bazı yerde cahil halkın hâlâ eski usullere göre evlenmek istemeleri hükümetin dikkatini celbetmektedir. Bunun için vali, kaymakam ve muhtarlara yeniden sıkı emirler verildiğini gazeteler yazıyor. Bazı yerlerde birden fazla karı almak isteyenler görülüyormuş. Yahut resmi ve medeni evlenme yerine gizlice eski usul, hoca ile nikâh kıydıranlar varmış. Bu gibi hareketleri kanun suç sayıyor, cezalandırıyor. Bu cezalara rağmen bazı kimseler hâlâ niçin cahillik ve dik kafalılık ediyorlar? Hadisenin, ilk bakışta sanılacağı gibi din ile taassup ile alakası yoktur. Mesele birçok cemiyetlerde daima görüldüğü gibi, kanunlarla örf ve ananenin muvakkat çarpışmasından ibarettir. Yani geçicidir. Bazı ahval olur ki bir cemiyet içinde ve bir yerde kanunlar örf ve adetten, ananeden daha geri kalmıştır. Aynı evlenme meselesini misal alalım: Mesela kanun çıkmadan çok önce, Türkiye’nin ileri muhitlerinde, İstanbul’da iki üç karı ile evlenmek, meşru olduğu, kanun ve şeriat buna izin verdiği halde çok ayıptı. Cariye almak âdeti de böyleydi. Cemiyetin ahlâki vicdanı değişmiş, terakki etmiş, kanunlar geri kalmış, milli vicdanın yeni ahlâk duygularına göre değişmemişti. Anadolu’nun bazı yerlerinde tek tük görülen haller de eski, kökleşmiş ananelerle kanunun çarpışmasından ileri geliyor. Türkiye’de birçok yerlerde kanundan evvel amme vicdanının ayıp saydığı hareketler, kanuni yasak şeklini aldıktan sonra, şurada burada tek tük devam etse bile çok süremez. Çünkü kadın ve evlenme bahsinde Medeni Kanun’un emrettiği şekiller binlerce yıl evvel dahi atalarımızın, Türk milli vicdanının tatbik ettiği müesseselerdir. Türkler, en eski devirlerde bir tek kadınla evlenebilirlerdi. Bu fena âdetler, çok yeni bir devirde Arap ve İran tesiri ile Türklere geçmiştir. Milli vicdana esasen uygun olmayan bu tek tük ahval, mümkün değil yaşayamaz.”¹⁸

Ayrıca kanuna aykırı davrananlara yönelik önlem alabilmek için hükümetin ya-nınlamış olduğu tamim, yine basın üzerinden kamuoyuna duyuruluyordu”. *Ulus* bu tamime sütunlarında yer vermişti:

“Türk Ceza Kanunu’nun 237. maddesi: Evlenmeleri kanunen memnu olan kimselerin memnuiyetlerini bilerek akidlerini yapan memurlarla bunları evlenmeye sevk eden veli ve vasilere ceza tertip etmekle beraber medeni nikâhın yapıldığına dair vesikalari görmeden dini şekilde nikâh akideden imam ve sair ruhani memurları cezalandırmakla iktifa etmiş, memnuiyet hilafına veya medeni nikâh yapmaksızın dini merasim icrası suretiyle evlenenler hakkında cezai müeyyide koymamış idi. Bu yüzden birçok kimselerin memnuiyet hilafına mükerrenen kadın aldıkları görülmüştür. Hukuki bir kıymeti olamamakla beraber

18 “Akşamcı, Medeni Kanun’a Göre Evlenmek İstemeyenler”, Akşam, 7 Nisan 1937, s.3.

bu halin devamının aile nizamına iras edeceği zararların şümûl ve ehemmiyeti göz önünde tutularak ve Türk Ceza Kanunu'nun bazı maddelerini değiştiren 3038 sayılı kanunla yapılan tadilatta: Medeni Kanun hükümlerine göre evlenmeleri memnu bulunmasına rağmen evlenmiş olanların üç aydan iki seneye ve aralarında evlenme akdi olmaksızın evlenmenin dini merasimini yaptıran erkek ve kadınların da iki aydan altı aya kadar hapis cezasıyla cezalandırılacakları kabul edilmiştir. Erkeğin evli bulunması keyfiyeti de şiddet sebebi sayılarak erkek ve erkeğin evli olduğunu bilen kadın hakkında altı aydan üç seneye kadar hapis cezası tertip olunmuştur”¹⁹.

Kıscacı basındaki bu değerlendirmeler ve hükümetin yürürlüğe koyduğu kanunlara sıklıkla yer vermesi kanuna yönelik bir kamuoyu oluşmasında önemli bir rol oynadığını belirtmek mümkündür. Özellikle uygulamaya yönelik ortaya çıkan sıkıntılı durumlar ve “yanlış anlaşılmalara” giderilmesinde basının “üzerine düşen görevi” yerine getirdiği öne sürülebilir.

Diğer taraftan kanun, dış basında oldukça önemli olumlu bir tepkiyle karşılandı. Genel olarak Mustafa Kemal'in Türk toplumunu Batılılaştırma yönünde gerçekleştirmiş olduğu devrimler, Avrupa ve Dünya basını tarafından da yakından takip ediliyor, yapılan yenilikler “Batılılaşma yolunda yeni bir ülkenin” yaratılması olarak değerlendiriyordu. Medeni Kanun, bu çaba yolunda atılan bir adım olarak görülüyor bu süreçte Avrupalı birçok akademisyen ve gazeteci Türkiye'deki değişiklikleri yakından takip ediyor, yazılar kaleme alıyordu. Örneğin Türkiye'ye ilişkin çok sayıda yazı kaleme alan Illinois Üniversitesi Profesörlerinden Albert Howe Lybyer'e göre, kanunun kabulü ile kişi ve aile yaşamına yönelik Ortadoğu'ya özgü koşulların ortaya koymuş olduğu düzenin yerine Batılı normların esas alındığı yeni bir düzen kabul edilmeye başlanıyordu²⁰. Türkiye ile ilgili yazılarıyla bilinen yazar Beatrice Hill Ogilvie, “Türkiye'nin Yeni Kadını” başlıklı yazısında Türk kadınının yavaş yavaş iş hayatında etkili bir faktör olmaya başladığını, iş yaşamında bir yer edinmek için rekabete girildiğini savunuyordu. Yazısında ayrıca, Süreyya Ağaoğlu (Ahmet Ağaoğlu'nun kızı ve ilk Türk kadın avukat) ile yaptığı röportajda “korkusuz ve özgüvenli” yanıtlar aldığına dikkat çeken Ogilvie, Türk erkeğinin Ağaoğlu ve benzeri kadınlara artık saygıyla bakmaya başladığını öne sürüyordu. Son olarak yazara göre Cumhuriyetin varlığını devam ettirmesi halinde “yeni Türk erkeğinin” “yeni Türk kadını” için yavaş yavaş gereken tüm kolaylığı göstereceğini öne sürüyordu²¹.

Bunun yanında gazeteler kanunun kabulünü Türkiye'de kadının statüsünün radikal bir şekilde değişikliğe uğraması ve özellikle bir kariyer elde etmesine giden

19 “Medeni Kanun Hükümlerine Aykırı Surette Evlenenler”, Ulus, 18.02.1937,s.2.

20 Albert Howe Lybyer, “Turkey walks Abreast With the Modern World”, Current History (New York), Vol.24, S.4, 1 July 1926, s.576; Ayrıca bkz. Albert Howe Lybyer, “Step Toward Modernization of Turkey”, Current History, Vol.24, S.2, 1 May 1926, ss.307-311.

21 Beatrice Hill Ogilvie, “The New Woman of Turkey”, Current History, Vol.20, S.5, 1 August 1924, ss.805-813

yolda oldukça önemli bir devrim olduğu görüşündeydi. *American Globe* bu gelişmeyi “kadının ortaya çıkması konusunda” oldukça önemli bir adım olarak değerlendiriyordu²². “Çok eşlilik öldü, Türkiye’de reform” başlıklı yazısında *The Times of India* bu kanunla birlikte kadının statüsünün kölelikten eşliğe yükseldiğini öne sürüyor ve şöyle yazıyordu: “Söz konusu bu değişiklik Türkiye için çok şey ifade etmektedir. Bir zamanlar oldukça görkemli harem yaşamının artık yavaş yavaş yok olmaya başladığını göstermektedir. Yüzyıllardır erkeğin oyuncağı ve efendisinin kölesi olan kadın bir aile kurma konusunda şimdi onun ortağı oluyor. Evliliğin sonlandırılması artık tek bir kişinin iradesine bağımlı olmaktan çıkıyor; Evliliğe ilişkin formaliteler ve Şeyhülislam tarafından verilen güvenceler tamamıyla değişiyor... Türkler artık şimdi Avrupalılar gibi evlenebilecekler”²³. İngiliz *Times*, bu değişiklikle asıl hedeflenenin Türk kadını toplum içerisinde daha görünür kılmak ve onu bu konuda cesaretlendirmek²⁴ olduğunu öne sürüyordu. Değişikliğe giden süreçte 22 Şubat 1926’da İngiliz *Guardian* Gazetesi Türkiye’de doğmuş, gelir düzeyi yüksek bir aileden gelen ve İngiltere’de yaşayan (ismi verilmeyen) bir Türk kadını ile röportaja yer veriyordu. Bu röportajda Türk kadını, Türkiye’de çok eşliliğin yasaklanmasını, Mustafa Kemal devrimlerinin ve Batılı yaşam tarzını ülkeye getirme girişimlerinin doğal bir sonucu olarak değerlendirilmesi gerektiğini dile getiriyordu. Türk kadınına göre Mustafa Kemal modern bir ülkenin inşasının ancak ev içerisinde yapılacak radikal değişikliklerle mümkün olduğunu fark etmişti ve buna göre hareket ediyordu²⁵. Evliliğin sonlandırılması konusunda her iki tarafın da birbirini dava etme hakkına sahip olabilmesini önemli bir gelişme olarak değerlendiren *Guardian*²⁶ “Turkey’s New Civil Code: An Immense Strike Forward” başlıklı yazısında ayrıca şunları yazacaktı:

“Yeni Türkler, Medeni Kanun dahil toplumun topyekun bir değişime tabi tutulmaması halinde Cumhuriyet rejiminin beyhude olacağını idrak edecek kadar gerçekçiydi. Cumhuriyet rejimi millî geleneklerin yeniden düzenlenmesinde benimsenmiş olan ideal yönetim şekliydi. Halifelik makamının ortadan kaldırılması, Türkiye’nin uzun yüzyıllardır etkisi altında kaldığı dini etkinin (cleric domination) etkisini ortadan kaldırmak konusundaki kararlılığını göstermesi açısından önemli bir gelişmeydi. Ardından gelen dini yargılamaların ve okulların kaldırılması ve eğitim-öğretimin birleştirilmesi bu amaçla yapılan uygulamalardı. Ancak tüm bunlar negatif uygulamalardı. Pozitif gelişmeler konusunda oldukça hızlı bir yol alma süreci ise Medeni Kanunun kabulüyle birlikte başladı ve böylece Türk sosyal hayatını ve Türkleri modernleştirmeyi amaçlayan süreç zirveye ulaştı”²⁷.

22 “Modernizing of Turkey: Movement Towards Democracy Makes headway Among Ancient and Backward People”, *The Globe*, 16 October 1926, s.28.

23 “Polygamy Dead: Reform in Turkey”, *The Times of India*, 1 December 1926, s.10.

24 “Reaction in Turkey”, *The Times*, 16 April 1926, s.13.

25 “Women in Turkey”, *The Manchester Guardian*, 22 February 1926, s.6.

26 “New divorce laws in Turkey”, *The Manchester Guardian*, 21 January 1926, s.6

27 “Turkey’s New Civil Code: An Immense Strike Forward”, *The Manchester Guardian*, 1 March 1926.

2-Kadının Çalışma Hayatına Katılması ve Basın

Türk kadını modernleştirmek amacıyla Cumhuriyet'in gerçekleştirmeye çalıştığı bir başka önemli konu kadını çalışma hayatının önemli bir parçası haline getirmektir. Giriş bölümünde de ifade edildiği üzere kadının çalışma hayatında yer alması sadece Cumhuriyet Dönemi'ne özgü bir gelişme değildi. Türk Kadını, Osmanlı Döneminden beri çalışma hayatının içerisinde yer almış, çeşitli sanayi kollarında çalışarak üretime katkı sağlamıştı. Özellikle Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sırasında erkeklerin cephelerde savaştığı dönemlerde toplumda eksik kalan iş gücünün kadınlar tarafından tamamlandığını, ayrıca kırsal bölgelerde tarım iş kollarında çalışan kadınların farklı iş kollarına da girdiklerini ifade etmek mümkündür. Ancak Zafer Toprak'ın da ifade ettiği gibi Savaş, Türkiye'de feminizmi suskun bir döneme sokmuş, kadın yaşam mücadelesine atılmış, kadın erkek eşitliğine yönelik tartışmalar kan ve barut kokuları arasında yok olup gitmişti. Dahası bu süreçte Osmanlı kadını geçimini sağlayabilmek için iş aramak durumunda kalmaya başlamıştı²⁸. Ancak erkeklerin cepheden dönmesinden sonraki süreçte kadın bir kez daha işsiz kalmaya başlamış, yeniden ev içi rollerine geri dönmek durumunda kalmıştı. Cumhuriyetin kurulmasından sonraki süreçte Atatürk'ün amacı kadını hem çalışma hayatına yeniden dâhil etmek hem de nitelikli çalışma kollarında özellikle erkeğin yaptığı iş alanlarında da görünür olmasını sağlamaktı. Cumhuriyetin kurulmasından hemen sonraki süreçte Mustafa Kemal kadının çalışma hayatında var olması konusunda şu sözleri dile getirmişti: *"Bir toplum, cinslerden yalnız birinin çağdaş gerekleri kazanmasıyla yetinirse, o toplum yarı yarıya güçsüz kalmış demektir. Bir millet ilerlemek ve medenileşmek isterse özellikle bu noktayı esas olarak kabul etmek zorundadır... İnsanlar dünyaya alın yazılarındaki kadar yaşamak için gelmişlerdir. Yaşamak demek faaliyet demektir. Bu nedenle bir toplumun bir organı faaliyette bulunurken, diğer bir organı hareketsiz kalırsa o toplum felçlidir. Bir toplumun hayatta çalışması ve başarılı olması için, çalışmanın ve başarılı olabilmenin bağlı olduğu bütün sebep ve şartları kabullenmesi gerekir. Bunun için, bizim toplumumuzda ilim ve fen lazım ise bunları aynı derecede hem erkek ve hem de kadınlarımızın kazanmaları lazımdır. Bu genel işbölümü arasında kadınlar kendilerine ait olan vazifeleri yapacakları gibi, aynı zamanda toplumun refahı, mutluluğu için çok gerekli olan genel çalışma hayatına da gireceklerdir. Kadının ev işleri çok küçük ve önemsiz bir vazifedir"*²⁹.

28 Zafer Toprak, Türkiye'de Yeni Hayat İnkılap ve Travma, Doğan Kitap, İstanbul, 2017, s.52

29 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayını, 1952, s.84-85.

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olan ilk üç Türk Kadını: Melda Şaban, Süreyya Ağaoglu³⁰, Bedia Ali (Beatrice Hill Ogilvie, "The New Woman of Turkey", *Current History*, Vol.20, S.5, 1 August 1924, ss.805-813)

Bu düşünceden hareketle Cumhuriyet, kadını daha nitelikli iş kollarında çalışma hayatına dâhil etme konusunda bir altyapı oluşturmaya çalıştı. Şüphesiz, bu altyapının oluşturulmasında en önemli konu Cumhuriyetin uygulamaya çalıştığı eğitim ve kültür politikalarıydı. 1924 yılından itibaren Türk eğitim sisteminde yapılan köklü değişikliklerle kadınların meslek hayatına girmelerini kolaylaştıracak eğitim imkânlarının sağlanması amaçlandı. 3 Mart 1924 yılında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu³¹ ile karma eğitim modeline geçilmiş³², böylece erkekle eşit eğitim imkânına kavuşan kadınlar, ileri dönemlerde çalışma hayatında daha nitelikli iş kollarında yer alabilecek eğitim imkânına sahip olmaya başlamıştır. İlk ve ortaöğretimin esaslarını belirleyen Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun'un³³ kabul edilmesi ile okul sayısı ve çeşitleri artırılmış, bu kapsamda açılan mesleki ve teknik okullar kızlara yeni iş kapılarının açılmasına öncülük etmişlerdir. Kız Sanat Okulları, Kız Öğretmen Okulları, Kız Enstitüleri bu yönde verilebilecek en iyi örneklerdir. Kısacası bu eğitim fırsatları ile beraber kadınlar hem kişisel gelişim hem de toplumda sosyal-ekonomik bir yer edinim imkânına sahip olmuşlardır. Mesleki eğitimin dışında Türk Kadınları Cumhuriyetin açmış olduğu yükseköğretim kurumlarından eğitim alma imkânına kavuşmuşlardır. Bu sayede Türk kadınları, tıp, mühendislik, dişçilik, öğretmenlik eğitimi alarak daha

30 Aynı zamanda İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine başvuran ilk Türk kadını ve mezuniyetinden sonra 1928'de Türkiye'nin ilk kadın avukatı.

31 Tevhid-i Tedrisat Kanunu için bkz. Resmi Ceride, 6.3.1340,Sene 2, Sayı 63.

32 Tevhid-i Tedrisat Kanunu Sureti için bkz. BCA, Fon:51-0-0-0/ Diyanet İşleri Reisliği, Yer.2.4.8, 20.03.1924

33 Bkz. Resmi Gazete, 3.04.1926, No.338, s.1233

önce Osmanlı'da giremedikleri meslek dallarına dâhil olabilmişlerdir. Dönemin gazeteleri bu meslek dallarına sahip olan kadınlarla ilgili haberler düzenlemekte ve modernleşen kadın görüntüsüne dikkat çekmekteydi³⁴. Ayrıca kadın haklarını savunan önemli isimlerden Sabiha Sertel 1924'ten itibaren yayınlamaya başladığı *Resimli Ay* dergisinde kadınların çalışması gerektiğine ilişkin yazılar kaleme alıyor, başarılı olmuş "rol model Türk kadınlarına sütunlarında yer vererek bu konuda bir kamuoyu oluşturulmasına katkı sağlıyordu"³⁵.

Bu süreçte Cumhuriyetin eksikliğini gidermeye çalıştığı bir başka önemli konu kadının çalışma hayatına ilişkin yasal düzenlemelerdi. Osmanlı döneminde kadınların çalışma koşulları üzerinde herhangi bir yasal bir düzenleme ve denetleme bulunmuyordu³⁶. Cumhuriyet ilk kez 18 Mart 1926 Memurin Kanunu, 17 Şubat 1926 Medeni Kanun ile kadınların iş hayatına girişini düzenlemiştir. Memurin Kanunu ile kadınlar memur olma hakkını kazanmışlardır. Kanunda: "Kadınların memur ve müstahdem olmaları caizdir. Ne gibi memuriyet ve hizmetlerde istihdam edilecekleri her vekâletin memurlarına ait kanunlarında tespit olunur"³⁷ ifadelerine yer verilmekteydi. Türk Medeni Kanununun 159. Maddesi "Kadının Meslek ve Sanatı" ile ilgiliydi. Bu madde evli kadınların çalışma hayatına bir düzenleme getirilmişti. Buna göre; "Karı koca mallarını idare için hangi usulü kabul etmiş olursa olsun karı, kocanın sarahatten veya zımnen müsaadesi ile iş veya sanat ile iştigal edebilir"³⁸. Medeni Kanun, evli kadınların çalışma hayatında tam bir serbestlik sağlamamıştı. Kadının çalışması, erkeğin izni ile mümkündü. Bazı durumlarda da hâkimin hükmüne göre karar verilmekteydi. Cumhuriyet sonrası dönemde hükümet, aynı zamanda kadınları da ilgilendiren, toplumun çalışma hayatı ile ilgili bir takım düzenlemeler getirmiştir. Hâlihazırda iş hayatının içerisinde var olan kadınların çalışma koşulları yasalarla güvence altına alınmıştır. 1930 yılında kabul edilen Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun³⁹ 155. maddesi, çalışan kadınların özlük hakları ile ilgili koruyucu bir düzenleme getirmekteydi. Kanunun, "İşçiler Hıfzıssıhhası" bölümünde kadınların çalışma süreleri ve koşulları ile ilgili hükümler bulunmaktaydı. Kadının çalışma hayatına ilişkin müspet yönde düzenlemeler getiren yasa 1936 İş Kanunu'dur⁴⁰.

Çok geçmeden yapılan bu değişikliklerin olumlu sonuçları görülmeye başlanmıştı. Örneğin İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun olan Süreyya Ağa-

34 "Muallim Oluyorken... 26 Yaşında, 500 ameliyat yapmış kadın operatör, Rasim kızı Suat Hanım Operatörlüğe Nasıl ve Neden Heves Etmiş?", Akşam, 1 Ağustos 1932,s.1-4.

35 Serpil Sancar, age, s.110-111.

36 Osmanlı kadının çalışma hayatı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Makal, "Türkiye'de Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Emegi, Çalışma ve Toplum, 2010/2,s.21

37 Kanun için bkz. Resmi Ceride, 31 Mart 1926,S.336.

38 Medeni Kanun için bakınız, Resmi Gazete, 4 Nisan 1926, No: 339,

39 Umumi Hıfzıssıhha Kanunu için bkz.TC. Resmi Gazete, 6 Mayıs 1930 Salı, Sayı:1489, Kanun Numarası:1593, Kabul Tarihi 24/4/1930, s.8903.

40 3008 Numaralı İş Kanunu için bkz. TC. Resmi Gazete, 15 Haziran 1936, S.3330, s.6621-6644.

oğlu, 1928 yılında Türkiye'nin ilk kadın avukatı olarak işe başlamıştı. Buna benzer ilklerin farklı meslek dallarında da yaşanması konusunda Türk basını özellikle 1929 yılından itibaren adeta bir kampanya başlatmıştı. Amaç, çalışma hayatında yer alan kadına ilişkin genel algının değiştirilmesi ve kadının da erkeklerle benzer işler yapabilecek yetenekte olduğunun gösterilmesi konusunda bir kamuoyu oluşturmaktı. Bu amaçla basın sıklıkla çalışma hayatındaki kadınların görüşlerine yer verdiği anketler düzenliyordu ve röportajlar yayınlıyordu. Örneğin, *Vakit* Nisan 1929'da çeşitli mesleklerle mensup hanımlar arasında bir anket düzenlemiş, iş hayatındaki kadının yeri üzerinde durmuştur. Sütunlarına "iş hayatında kadın" başlığı ile yer veren *Vakit* gazetesi düzenlediği ankette şu sorulara yanıt aramıştır. "İş hayatına ne zaman neden girdiniz? 2- İş hayatından memnun musunuz? 3-Kadınların iş hayatına intisap zaruretlerini nasıl telakki ediyorsunuz? 4- Kadınlık istediğiniz istikbal nedir? 5- Müsavatı hukuk ve siyasi haklar hakkındaki izlenimleriniz nelerdir" gibi sorular Gazete muhabiri A. Sırrı tarafından dönemin çalışan kadınlarına sorulmuş ve kadınlara örnek oluşturması hedeflenen şu çarpıcı cevaplar alınmıştır. Türk Kadın terzihanesi sahibi Güzide Hanım'ın ankete verdiği yanıt şu şekildedir. "*Ben umum kadınların iş hayatına atılmalarını zaruretten ziyade içtimai bir mecburiyet olarak telakki ederim. Kadınlar mesai itibarıyla erkeklerden hiç geri kalmamalıdır. Tahammülleri olduğu nispette çalışmalıdır. Atalet insana benliğini kaybettirir. Kadınlar sadece erkeklerin zevki için yaratılmış değildir*⁴¹. Selçuk Kız Orta Mektebi Müdiresi Semih Nafiz'e göre kadınlar aile ve meslek kadınları olarak ikiye ayrılmalıydı: "*Aile kadınlarının birinci vazifesi evlerinin saadetini, çocuklarının terbiye ve tahsiline çalışmak ve bilahare imkân bulduğu nispette zevcinin meşgalesine yardım ve refahını temin etmek olmalıdır. Meslek kadınları ise bir aile teşkil etmekten ziyade memleket, millet, irfan ve iktisadiyatı için müfit fikirler, emeller peşinde hiç engelsiz koşabilmelidirler*"⁴². Amerikan Koleji mezunlarından ve Amerikan Genç Kızları Çalışma yurdunda memure olarak çalışan Mehlika Hanım ise şöyle düşünüyordu: "*Ben her insanın muhakkak evlenmesi taraftarı değilim. Bazı insanlar yalnızken cemiyete daha faydalı olurlar. Sonra çürük, sıhhsiz bir yuva kurup memleketin aile seviyesini düşürmektense böyle yuvaların kurulmamasını daha doğru buluyorum. Bence aile dünyanın en yüksek ve mukaddes müessesesidir*⁴³. Mülkiye Ser Müfettişi Müfik Bey'in eşi Zehra Müfit Hanım şöyle diyor: "*Hususi ile şimdiden sonra... bir ailenin sadece erkek üzerine yükleneceği zaman bence geçmiştir artık... Müşterek çalışma ailenin esaslarından birisi olmalıdır*"⁴⁴.

Bu anketlerde sorulan sorular ve verilen yanıtlara bakıldığında kamuoyunda özellikle kadınlar nezdinde çalışma hayatına ilişkin olumlu bir algı yaratılmaya çalışıldığını görmekteyiz. Nitekim basında yer alan haberler kadınların çalışmaktan memnun olduklarını, zoraki koşullardan dolayı değil, kendi isteklerinden dolayı çalış-

41 "İş Hayatında kadın", *Vakit*, 1 Nisan 1929, s. 1 ve 4.

42 "İş hayatında kadın" *Vakit*, 2 Nisan 1929, s.1 ve 2.

43 "İş hayatında kadın", *Vakit*, 3 Nisan 1929, s. 1 ve 5.

44 "İş hayatında kadın", *Vakit*, 3 Nisan 1929, s. 1

tıkları yönündeydi. Bunun yanında bu kadınların çalışma hayatının toplumsal hayatta kendilerini daha iyi bir şekilde ifade etmesine imkân tanıdığına yönelik sözleri ön plana çıkarılıyordu. Bu anketlerde ayrıca sadece kadının çalışma hayatı değil, kadının aile içerisindeki yeri ve değeri ortaya konuluyor ve sorgulanıyordu. Kadının çalışma hayatında yer almasının aile hayatında önemli bir soruna dönüşmeyeceği, buna karşın kadının iktisadi hayatın bir parçası olmasının gerek aile gerekse toplum için önemli bir gelişme olduğuna vurgu yapılıyordu. Kısacası basın bir taraftan kadının çalışma hayatında olmaktan memnun olduğunu dile getirirken diğer taraftan gerçekten de kadın, toplum içerisinde kendisine yeni bir yer ediniyor ve özgüven kazanmaya başlıyordu.

Daha da önemlisi bu anketlerle erkeklere atfedilen işlerde kadınların da başarılı olabileceği gösterilmeye çalışılıyordu. Nitekim Türk kadını, daha önce hiç alışılmadık “erkeğe özgü” iş dallarında boy göstermeye devam etti. Bu süreçte kadın doktorlar, avukatlar, mahkemelerde daktiloculuk, özel sekreterlik, muhasebecilik yapan kadınların sayısında artış görülmeye başlandı. Gerek ulusal gerekse uluslar arası basında yer alan bu haberler kadınlar nezdinde “erkeğe göre iş” algısının değişmesine, kadının farklı meslek dallarında çalışarak başarılı olabileceğine yönelik bir algının yerleşmesine hizmet ediyordu. Başka türlü söylersek erkeklere atfedilen işlerde kadınların da başarılı olabileceği gösterilmeye çalışılıyordu⁴⁵. Kadının nitelikli iş kollarında çalışması konusunda önemli dönüm noktalarından birisi de 1930 yılında iki Türk kadınının hâkim olarak atanmasıydı. Nezahat Hanım Ankara, Beyhan Hanım ise İstanbul’a atanmıştı⁴⁶. Yine bu süreçte ilk kez 1933 yılında bir kadın hâkim olan Muazzez Hanım, İstanbul Ceza Mahkemesi’nde görev yapmaya başlamıştı⁴⁷. Bu gelişmeden kısa bir süre sonra Akşam gazetesi 28 Nisan 1933 tarihli sayısında mühendis bir hanımla yapılan mülakata yer vermiş, burada konuşan mühendis hanım “Kadınların bu süreçte kendilerine önem verdiklerini, tek vazifelerinin annelik olmadığını ifade etmiştir”. Türk kadınının her işi yapabileceğine yönelik girişimlerinin basına yansıyan örneklerinden birisi de Kasım ayında *Observer* Gazetesi’nde yer almıştı. Gazete, bir kolej öğrenci grubunun askerlik yapma konusunda isteklerini dile getiren bir dilekçe dahi yazdıklarını haber olarak veriyordu⁴⁸. Yine bu süreçte basın, oldukça teşvik edici ve cesaretlendiriciydi. Örneğin; *Akşam* 1 Ağustos 1932 tarihli sayısında “26 yaşında, 500 ameliyat yapmış kadın operatör” başlıklı yazısında Doktor Suat Rasim hanımdan söz edecekti.

“Doktor Suat Hanım, bir çeyrekten fazla süren ameliyattan çıkmıştı. Beş yaşında bir yavrunun mesanesinden, fındık kadar taş çıkarmış”⁴⁹.

45 “Mühendis hanımla bir saat: Nasıl köprü istiyorsunuz, beton mu demir: “Tuvalet mi? Hiç alakam yoktur, Hiç Meşgul değilim”, *Akşam*, 28 Nisan 1933

46 “Two Turkish Woman Appointed Judges”, *The Christian Science Monitor*, 30 April 1930, s.1.

47 “Turkey’s First Women Judge”, *The Manchester Guardian*, 3 April 1933.

48 “Women’s Right in Turkey: Further Advance”, *The Observer*, 5 November 1933.

49 “26 yaşında, 500 ameliyat yapmış kadın operatör”, *Akşam*, 1 Ağustos 1932, s.1-4.

Medeni Kanun'un kabul edilmesi ve yürürlüğe konulmasından sonraki süreçte kine benzer sıkıntılar, kadının çalışma hayatında daha sık görülmeye başlamasıyla da görüldü. Hükümet ve basının desteğini arkasında alan kadınların çalışma hayatında yer edinme mücadelesine ve bu konuda ortaya koyduğu cesarete rağmen geleneksel kalıpların yıkılmasında zorluklar yaşanmıştı. Kadının erkekle eşit koşullarda çalışma girişimlerine eleştiriler genel olarak “bazı mesleklerin erkeklere özgü olduğu, kadının bu tür mesleklere girmesi ile erkeklığe özendiği, kadının çalışma hayatına girmesi ile aile içindeki vazifelerini yapamayacağı” yönündeydi. Örneğin bu süreçte Hüseyin Rahmi Bey kadınların meslek hayatına girişi konusunda oldukça sert eleştirilerde bulunuyordu. Hüseyin Rahmi'ye göre kadın hem şeklen hem de mesleki açıdan erkeğe özenmekteydi. Türk kadınlarının avukatlığa, mübaşirliğe, şoförlüğe, polisliğe, pehlivanlığa dahi kalkışıyordu ve bu doğru değildi; kadın erkeğe mahkûm olmak için yaratılmıştı. Bu konuda bir başka olumsuz görüş, dönemin doktorlarından Kadri Raşit'e aittir. Raşit'e göre kadınların aile hayatındaki vazifeleri çocuk sağlığını koruma açısından daha önemlidir, bu nedenle kadının çalışma hayatında olmasını desteklemektedir⁵⁰. Dönemin muhafazakâr yayınlardan olan *Sebilürreşad*'da yayınlanan yazılarda genellikle kadınların yerinin aile olduğu, zorunlu koşullarda evlenmemiş olan kadınların çalışmasına müsaade edilebileceği anlatılmaktaydı⁵¹. Kadınların çalışma hayatına girmesiyle beraber ortaya çıkan diğer bir olumsuz düşünce kadınların erkeklerin işlerini ellerinden alacak olması kadınların ev içerisindeki rollerini gerçekleştiremeyeceğine yönündeydi. Bu durum basına yansımakta ve konu tartışılmaktaydı. Bu konuda kadınlardan ilk gelen tepki şu şekildeydi:

“Erkekler müsterih olunuz! Kadınlar işlerinizi almayacaklar”⁵².

Kadınların çalışma hayatında yer alması ve yeni meslek dallarındaki “ilkleri” Avrupa ve Dünya basını tarafından da ilgiyle takip ediliyor; bunun kadının statüsünde önemli bir ilerleme sağlayacağını en önemlisi de Türk kadınına ekonomik olarak özgürleştirerek kendi ayakları üzerinde durmasını sağlayacağı şeklinde değerlendiriliyordu. 18 Aralık 1928 tarihli Amerikan *The Christian Science Monitor* “Türk kadını artık bağımsız” başlıklı yazısında kadınların oldukça hızlı bir şekilde ekonomik özgürlüklerine kavuşma yolunda olduğunu yazıyor ve özellikle kadınların artık kasiyer, daktilocu ya da sekreter değil çok daha önemli mesleklerde boy gösterdiğine dikkat çekiyordu⁵³. *The Globe* Gazetesi, 4 Kasım 1929 tarihli yazısında Anadolu'da “hem de başörtülü” 2000 dolayında köylü kadının aldıkları düşük ücreti protesto etmek için ilk kez grev başlattıklarını, erkekle eşit ücret talep ettiklerini ve bunu başarıyla sonlandırdıklarını yazacaktı⁵⁴. 9 Ekim 1929 tarihli İngiliz *The Observer* gazetesi Türk kadınının

50 “Kadınların yeri siyaset sahası değil aile olacağıdır”, Vakıf, 18 Nisan 1930.

51 “Nüfus Meselesi ve Kadınların Harici İşle Uğraşmalarındaki Hata”, *Sebilürreşad*, Ağustos 1334, C.15, Sa.366, ss.35-36)

52 “Erkekler müsterih olunuz! Kadınlar işlerinizi almayacaklar”, Vakıf, 1 Nisan 1930, s.4.

53 “Turkish Woman now Self-Reliant”, *The Christian Science Monitor*, 18 December 1928, s.8

54 “Turkish Women Strike”, *The Globe*, 4 November 1929, s.1; “Turkish Woman Strike and Win fort he

polislik mesleğini icra etmesine yönelik Türkiye'deki tartışmalara ilişkin bir yazı kaleme almış ve bu gelişmelerin Türkiye'de feminist hareketin gelişmesi için önemli olduğunu ve kadının statüsünün gelişmesine önemli bir katkı sağlayacağını yazmıştı⁵⁵. *The Christian Science Monitor*, 14 Şubat 1930 tarihli ve "Turkish Woman Asks Licence to Drive Taxi", başlıklı yazısında Muammer Hanım adlı genç bir Türk kadınının taksi şoförü olmak için girişimlerde bulunduğunu yazacaktı. Gazete, ayrıca "Neden böylesi bir meslek seçtiniz sorusuna Muammer Hanım'ın, şimdiye kadar kimse böylesi bir iş yapmadı, ben ilk olmak istiyorum" sözlerine de yer verecekti⁵⁶. *Times*, kadınların polis teşkilatında görev yapmalarına yönelik alınan kararı geleneksel anlayış ve önyargıların kırılması yönünde oldukça önemli bir adım olduğu görüşündeydi⁵⁷. 31 Ağustos 1933 tarihli *Irish Times* bir kadın doktorun ilk kez Ankara belediyesinde resmi bir makama atandığını yazarken⁵⁸, 30 Ekim 1933 tarihli Amerikan *Globe* "Türkiye'nin en büyük bankası İşbankası'nda Müdür yardımcısı olarak görev yapmakta olan Hatice Hanım'ın beş kişilik bir ailenin geçimini sağladığını belirtecekti⁵⁹.

Kadına yönelik tüm bu olumlu gelişmeler önemli ölçüde Cumhuriyet'in kadın eğitimine vermiş olduğu önemin bir sonucuydu. Özellikle Latin Alfabesinin kabulüyle birlikte başlatılan eğitim-öğretim seferberliğinden kadınlar da ciddi anlamda etkilenmişti. Örneğin *The Christian Science Monitor*, Amerika'nın Türkiye Büyükelçisi ile yaptığı röportajın ardından büyükelçinin "İstanbul'da bulunan Amerikan Kız Okulu'na yönelik talebin ihtiyacın yedi katına ulaşmıştır" ifadelerine yer vererek Türkiye'de kadınların eğitim alma konusunda oldukça istekli olduklarını ortaya koymaya çalışacaktı⁶⁰. Bu süreçte ayrıca birçok Türk kadını Avrupa ve Amerika'ya eğitim için gitmiş ve burada öğrendiklerini Türkiye'ye taşımıştı. Örneğin 16 Aralık 1932'de *Globe*, iki Türk kadınının (Fatma Abdurrahman ve Ulfet Ahmet) Toronto Üniversitesi'nde Lisansüstü eğitim gördüğünü ve eğitimlerinin tamamlanmasından sonra ülkelerine dönerek hemşirelik teknikleri ve halk sağlığı yönetimi konusunda eğitim vereceklerini yazıyordu⁶¹.

Yine bu süreçte kadın hakları konusundaki sembol isimlerden Halide Edip, Avrupa'da katıldığı toplantılarda ve gazetelere verdiği röportajlarda Türk kadınına yönelik Batı'da bir algı değişikliği yaşanmasına önemli bir katkı sağlamıştı. Örneğin *Guardian* 6 Ocak'ta Halide Edip'in Profesör Arnold Tonybee ile birlikte katıldığı "Dünya ve Biz" başlıklı bir tartışmada oldukça akıcı bir İngilizce kullanmasından ve

first time", *The Christian Science Monitor*, 5 November 1929, s.1.

55 "Women Police in Turkey", *The Observer*, 9 October 1929

56 "Turkish Woman Asks Licence to Drive Taxi", *The Christian Science Monitor*, 14 February 1930, s.7.

57 "Feminism in Turkey: The Lifted Veil", *The Times*, 12 November 1932, s.11

58 "Turkish Woman's appointment", *The Irish Times*, 31 August 1933, s.9.

59 "Turkish Woman Find Freedom in New Life: Have settled down after adjustment Period of Emancipation", *The Globe*, 30 October 1933, s.14.

60 "Turkish Women Gain Education", *The Christian Science Monitor*, 8 October 1932, s.3.

61 "Turkish Women Study Here", *The Globe*, 16 December 1932, s.20

oturum başkanı Evelyn Wrench'in Türk kadınının statüsüne ilişkin değişiklikler konusundaki sorularına verdiği yanıtlardan övgüyle bahsediyordu. Gazete ayrıca, "Edip'in Türkiye'de Cumhuriyet, Türk kadınına çok şey borçludur" ve "Türkiye'de Batı fikirlerinin benimsenmesinin tümüyle tecrübe edilenler arasında en iyinin seçilmesine yönelik bir eğilim" olduğu sözlerine yer veriyor ve bir anlamda Türkiye'nin Batılılaşma yönündeki "istekliliğini" ortaya koyuyordu⁶².

Bu süreçte yine birçok yabancı araştırmacı ve gazeteci Türk kadınındaki değişime ilişkin gözlemlerde bulunmak üzere Türkiye'ye gelmişti. Örneğin; 1929 yılında Çinli bir gazeteci bu amaçla Türkiye'ye gelmişti. Paris'te çıkan "Nouvelles Litteraires" ve Şangay'da yayınlanan "The Eastern Miscellany" Gazeteleri şark muhabiri M. Cheng Tcheng bir hafta boyunca Ankara'yı ziyaret ederek tesettür ve kadınlık meseleleri hakkında tetkikatta bulunmuştu. Muhabir bir hafta sonrasında Cumhuriyet gazetesine verdiği beyanatta gözlemlerini şu şekilde aktaracaktı. "*Türkiye'de orta sınıf arasında tesettüre riayet edildiğini görüyorum. Mısırdaki da böyledir. Fakat Filistin ve Suriye'de büsbütün aksine şahit oldum. Buralarda yüksek ve orta tabakadan kadınlarla, tesettüre pek ziyade riayet edildiği için, temas edemedim. Bedevilerde tesettür olmadığından Bedevi kadınları ile görüşebildim. Suriye ve Filistin'de köylü kadınları kâmilan açıktır. Buralarda köylü kadınların açık olmalarına mukabil yüksek sınıf şehirli kadınların tesettüre riayet etmelerinin sebeplerini araştırdım. Nihayet anladım ki bu kadınların tesettüre riayet etmeleri çalışmak mecburiyetinde kalmamalarından ileri gelmiştir. Zaten İslam memleketlerinde çalışmaya mecbur olan kadınlar tesettürü terk etmişlerdir. Bu noktadan iktisadi bir mesele tekevvün ediyor. Tesettüre riayet eden kadınları açmak için kendilerini çalıştırmaya alıştırmalıdır*"⁶³.

Tüm bu iyimser görüşlere rağmen bazı gazetelerin Türk kadınının çalışma hayatında hala yeterince yer alamadığı ve bu sürecin yavaş ilerlediği görüşünde olduğunu belirtmeliyiz. İngiliz basını, hala Türk kadınlarının siyasal hayata giremediklerini, çok az iş kolunda çalıştıkları, çalışma hayatının kapılarının onlara henüz tam olarak açık olmadığını, küçük memurluk işleriyle yetindiklerini, öğretmenlik ve memurluk gibi mesleklerle uğraştıklarını çalıştıklarını yazıyordu. İngiliz gazeteci Rosita Forbes, Türk İnkılâbında Türk kadınının icra etmekte olduğu rol hakkında *Daily Telegraph* gazetesinde bir yazı kaleme almış ve Türk ailesindeki biçimsel değişim konusunda ayrıntılı bir analiz yapmıştı. Bu yazısında aile üyelerindeki giyim, kuşam, davranış tarzlarına ilişkin değişimler gözlendiğini dile getiren yazar, kadınların Mustafa Kemal'e söz konusu bu ilerlemeler konusunda minnettar olması gerektiğini öne sürüyordu. Yeni hayatta kadının ekonomik hayata dâhil olarak ailenin geçimine katkı sağlamasının oldukça kabul edilebilir bir durum olduğuna vurgu yapan Forbes, yine de kadına iş hayatında daktilo ve kâtiplik gibi birkaç vazife dışında çok az kapının açık

62 "The Turkish Woman: Last Night's Broadcast Discussion", The Manchester Guardian, 7 November 1930, s.10

63 "Kadınlık ve tesettür: Bir Çinli gazeteci tetkikat yapmak için şehrimize geldi", Cumhuriyet, 15 Eylül 1929, s.1

olduğunu öne sürecekti. Kadınların belediye ve genel seçimlerde oy hakkının olmasına dikkat çekiyordu⁶⁴.

3- Türk Kadınının Görsel Olarak Ön Plana Çıkması ve Basın

Türk Kadınının çalışma hayatında daha sık görülmeye başlamasına paralel olarak yaşanan önemli gelişmelerden bir diğeri de kadının görsel olarak ön plana çıkmaya başlamasıydı. Henüz Cumhuriyetin kurulmasından sonraki süreçte Mustafa Kemal kadınların görsel olarak Avrupalı tarzda giyinmelerine yönelik düşüncelerini ortaya koymuş bu konuda kadınları teşvik etmeye çalışmıştı⁶⁵. Örneğin 1923 yılındaki bir konuşmasında Mustafa Kemal kadınların giyimlerine ilişkin şunları ifade etmişti. “*Dini örtünme kadınlar için zorluk yaratmayacak, kadınlar sosyal hayatta, ekonomik hayatta, günlük hayatta, ilim hayatında erkeklerle birlikte çalışmasına engel olmayacak şekilde basit olmalıdır. Bu basit şekil toplumumuzun ahlak ve terbiyesine aykırı değildir*”⁶⁶. Nitekim Mustafa Kemal’in teşvikiyle şapka ve kılık kıyafet kanunundan çok daha önce kadınların törenlerde, sergilerde ve buna benzer etkinliklerde Avrupalı kıyafetler hatta fotr şapka giyerek yer aldığı⁶⁷, basının ise bu kadınların fotoğraflarına sütunlarında yer vererek genel bir algı değişikliği yaratmaya çalıştığını görüyoruz. Ayrıca kadınların giyim-kuşamlarında sıklıkla tercih ettikleri çarşafı kıyafetler konusunda yeni modellerin kamuoyuna tanıtıldığına, peçenin şekil değiştirerek boyun ve yüzün daha açık olduğu giysilerin bu gazetelerde ve dergilerde sergilendiğine şahit oluyoruz. Örneğin, *Vakit* 26 Ekim 1923 yılında “yüksek yaka modası” başlıklı yazısında Avrupa’da yeni moda olan bir kadın elbisesinden bahsediyor ve bunu kamuoyuna tanıtıyordu. Bu noktada, kadının sosyal hayatta Avrupalı kıyafetlerle sıklıkla görülüyor olması özellikle de muhafazakâr basında ciddi bir rahatsızlık yarattığını da belirtmek gerekiyor. Muhafazakâr yayınlardan bazıları bu durumu “temelde mücadele edilip galip gelinen kâfirin giyim kuşamına özenilmesi” şeklinde yorumluyordu. Ayrıca bu yayınlar özellikle *Vakit* ve Cumhuriyet Gazetelerinin Avrupalı giyim tarzını özendirici yazılar ve görseller yoluyla bunu bir propagandaya dönüştüğünü savunuyordu. Örneğin muhafazakâr *Sebilürreşad*, Kasım 1923 yılında kaleme aldığı “Frenkleşmek hevesi: Müslüman kadınlara şimdi de şapka giydirmek mi istiyorlar”, başlıklı

64 Daily Telegraph’ta yer alan bu yazı Cumhuriyet gazetesi tarafından sert bir şekilde eleştirilmişti. Cumhuriyet gazetesine göre savaşın getirdiği zor koşullardan yeni sıyrılan Türk kadınının aslında az zaman zarfında farklı meslek dallarında çalışmaya başladıkları öne sürecekti“Yeni Türk Kadını”, Cumhuriyet, 15 Ağustos 1929

65 Mustafa Kemal henüz 1918’de bu düşüncesini şu şekilde ortaya koymuştu. “Kadın meselesinde cesur olalım. Vesveseyi bırakalım. Açılışlar onların dimağlarını ciddi ulum ve fûnün ile tezyin edelim. İffeti, fenni, sıhhi surette izah edelim. Şeref ve haysiyet sahibi olmalarına birinci derecede ehemmiyet verelim. Sonra şahsi irtibata gelince tabiat ahlakımıza muvafık karı arayalım ve onula şurutü izdivaciyemizi açık ve kati kararlaştıralım. Ona rivayette kusur edince onun icabetini yapalım. Kadın da böyle hareket etsin... Ayşe Afet İnan, M. K. Karslıbad Hatıraları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1983, s.45

66 Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, 1952, s.150

67 “Galatasaray’da dün yeni bir sergi açıldı”, *Vakit*, 16 Teşrinisani 1339.

yazıda basında gazetelerin şapka propagandası yaptığını, şapkanın taklit ettirilmek istendiği ve bunun İslam'a uygun olmadığını öne sürmüştü. *Sebilürreşad* ayrıca bu çabanın Müslüman kadınların kendi kimliğini kaybetmesine, kimliğini, ahlakını bozduğunu savunuyordu⁶⁸.

Kadının özellikle basında görsellik üzerinden fazlasıyla ön plana çıkmaya başladığı bu sürece ilişkin Cumhuriyet yönetimi bazı uyarılar yapmaktan da geri durmamıştır. Mustafa Kemal bu süreçte sıklıkla kadınların sadece görsel olarak değil aynı zamanda zihinsel olarak da ön plana çıkması gerektiğini vurgulamıştır. Atatürk'e göre kadın sadece görsel olarak değil aynı zamanda zihinsel olarak da donanımlı ve güzel olmalıydı. Bu konuda 1923 yılında şunu dile getirmişti. “Kadınlık meselesinde şekil ve dış görünüşü ikinci derecedir. Asıl mücadele sahası, kadınlarımız için şekilde ve kıyafette başarıdan çok, asıl başarılı olunması gereken saha (kadınların) nur ile irfan ile gerçek fazilet ile donatılmasıdır.”⁶⁹

Resimli Ay dergisinde Mayıs 1924'te yayınlanan bir görsel, s.31 “yazlık çarşaf modelleri”. Peçenin değişime uğramış hali, “Yazlık çarşaf modelleri”, *Resimli Ay*, Mayıs 1340, s.31.

68 “Frenkleşmek hevesi: Müslüman kadınlara şimdi de şapka giydirmek mi istiyorlar”, *Sebilürreşad*, Cilt 23, Sayı 575, s.42-43; Şapka propagandası başladı”, *Sebilürreşad*, Eylül 1340, Cilt 24, Sayı 616, s.287-288. Yine bu süreçte mecliste Erzurum Milletvekili Ziaettin Bey'in (Gözübüyük) 26 Aralık 1923'te polis müdürlüğüne vapur ve tramvaylarda kadın ve erkeklerin bindikleri bölümleri ayıran perdenin neden kaldırıldığına ilişkin bir soru önergesi vermesi ilginçtir. BCA: 30-10-0-0 / 6 - 34 – 22, Muamelet Genel Müdürlüğü, 26.12. 1923. Bkz. Ek-1

69 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, 1952, s.153-154.

Bilindiği üzere 1925 yılından sonraki süreçte özellikle şapka kanunu ile hükümet erkeklerin giyim kuşamında radikal değişikliklere gitmiş ve buna uymayı yasal olarak zorunlu kılmıştı. Ancak hükümet, kadınlar konusunda farklı bir tutum benimsemiş, kadınların giyim-kuşam konusunda kadınların değişime ikna edilmesi konusunda daha çok basını kullanmayı tercih etmişti⁷⁰. Şapka devriminden sonraki süreçte gazeteler genel olarak bunun kadınlar arasında olumlu karşılandığı yönünde haberlere yer veriyordu. Örneğin, Cumhuriyet gazetesi “Şapka süratle tamim ediyor-hanımlar arasında da şapka giymeye başlayanlar var”⁷¹ türünden haberler yaparak bunun kadınlar nezdinde kabul gördüğünü ortaya koymaya çalışacaktı. Bu süreçte ayrıca “Yeni Türk kadını” sözleri gerek Mustafa Kemal’in açıklamalarında gerekse basında sıklıkla kullanılıyordu. Avrupalı kıyafetler giyen kadınların fotoğraflarına gazete ve dergilerde yer verilerek Türk kadını batılı kıyafetler giymeye özendirilmeye çalışılıyordu. Dönemin kadın dergileri peçeye alternatif olabilecek yeni modelleri tanıtıyor ve farklılıkların benimsenmesi konusunda bir algı değişikliğine yaratmaya çalışıyordu. Örneğin, dönemin önde gelen kadın hakları savunucusu Sabiha Sertel tarafından 1924 yılı başından itibaren yayınlanmaya başlanan *Resimli Ay* dergisinde bunun bir örneğini görmek mümkündür. Üstteki resimde de görüleceği üzere daha milli, daha Türk kültürünü yansıtan tarzda olduğu öne sürülen bu yeni peçe modellerinde boğazların, ayak bileklerinin alışılmış peçelere kıyasla daha açık ve batılı tarzda olduğunu görüyoruz. Ancak özellikle 1929 yılına kadar olan süreçte kadınların batılı kıyafetlerle olan ilişkisinin oldukça yavaş ilerlediğini, henüz tanıtılan bu kıyafetler konusundaki genel algının Müslümanlara uymayan bir giyim tarzı şeklinde değerlendirildiğini kabul etmek gerekiyor. Cumhuriyet Batılı gibi giyinen bir kadın yaratmak isterken “estetik” arayışındaydı ancak aynı zamanda dini bir gereklilik olarak görülen başörtüsünün batılı şapka ile yer değiştirmesi kolay olmayacaktı.

Kadının görsel olarak ön plana çıkarılması, modaaya uygun giyinmesi ve güzel görünmesinin özendirilmesi yanında basında gündemde tutulan bir diğer önemli konu kadın güzelliğine ilişkindi. Türk Kadınının Avrupalı kadınlardan çok daha güzel olduğuna yönelik yapılan haberlerle kadının güzelliğini sergilemesi ve buna güvenmesi özendirilmeye çalışılıyordu. Cumhuriyet gazetesi tarafından organize edilen güzellik yarışmaları bu amaca ulaşılması konusunda önemli bir işlev görmüştü. Cumhuriyet özellikle Şubat 1929’dan itibaren dünyada yapılan güzellik yarışmalarına ilişkin ha-

70 “The Veil in Turkey: Experiment in Abolution”, The Times, 8 December 1926, s.15. Ancak bu konuda yerel düzeyde, muhtemelen hükümetin bir kamuoyu araştırması düşüncesiyle, özellikle kadınların peçe giyiminin yasaklanması konusunda bazı girişimlerde bulunulmuştu. Times gazetesinin 8 Aralık 1926 tarihli haberine göre Trabzon Valisi Aralık ayında bir bildiri yayınlamış ve peçenin yasaklandığını duyurmuştu. Bildiride kadınların peçe giymesinin “kendilerini geçim kaynaklarından mahrum ettiği, sağlıksız olduğu ve polisin suçlunun kimliğinin tespitinde polisin işini zorlaştırdığı” gerekçesiyle yasaklandığı ve on gün sonrasında buna karşı gelenlerin tutuklanacağı ifade ediliyordu. Nitekim bu konuda önemli bir başarı sağlanamamış olsa gerek ki sonraki süreçte kadınların peçe giyimimin yasaklandığına yönelik basında Türk ve dünya basınında herhangi önemli bir habere rastlamıyoruz.

71 “Şapka süratle tamim ediyor-hanımlar arasında da şapka giymeye başlayanlar var”, Cumhuriyet, 5 Eylül 1341, s.1.

berler yapmaya başlamış ve bu konuda bir kamuoyu oluşturmaya çalışmıştı. Örneğin, 5 Şubat'taki haberinde dünya güzellik yarışmalarından söz eden gazete "Türk kadınları en güzel kadınlardan mabuttur" ifadesiyle Türk kadınlarının bu yarışmalarda boy göstermesi gerektiğini yazmıştı⁷². Ertesi gün ise "Türkiye'nin en güzel kadını kimdir: Türkiye'nin güzellik kraliçesini bulmaya karar verdik" haberine yer veren gazete Türkiye'nin güzellik Kraliçesinin Amerika'da yapılacak beynelmilel yarışmaya iştirakini temin edecektir sözleriyle yarışmaya katılımı teşvik etmeye çalışıyordu⁷³. Nihayet gazete Ağustos ayından itibaren kesin olarak bir güzellik yarışması düzenleyeceğini duyurmuş ve bu amaçla ilanlar yayınlarak kadınları bu yarışmaya katılmaya davet etmişti. Örneğin, 15 Ağustos'ta "Güzellik Müsabakamız: Filmin alınması 22 Ağustos Perşembe günü bitiyor, güzeller istical ediniz" başlıklı yazısında Cumhuriyet, Türk kadınlarını yarışmaya katılmaya davet ediyor ve halihazırda fotoğraf çektirerek yarışmaya dahil olan kadınların fotoğraflarını manşetten yayınlıyordu⁷⁴. Ayrıca gazete "onlar mı güzel bizimkiler mi?" türünden manşetlerle Türk kadınlarının Avrupalı kadınlardan daha güzel olduğuna yönelik yazılar yazıyor ve yarışmaya katılımı teşvik etmeye çalışıyordu⁷⁵. 2 Eylül 1929 yılında gerçekleştirilen yarışmaya çok sayıda Türk kadını katılmış⁷⁶ yarışmanın birincisi Feriha Tevfik Hanım, ikincisi Semine Hanım, üçüncüsü Araksi Çetiniyan olmuştu⁷⁷.

Türkiye ve Dünya Güzeli Keriman Halis, Cumhuriyet, 1 Ağustos 1932, s.1

72 Cumhuriyet, 5 Şubat 1929.

73 "Türkiye'nin en güzel kadını kimdir", Cumhuriyet, 6 Şubat 1929, s.1.

74 "Güzellik Müsabakamız: Filmin alınması 22 Ağustos Perşembe günü bitiyor, güzeller istical ediniz", Cumhuriyet, 15 Ağustos 1929.

75 Yarışmaya katılmak için koşullar şu şekildediydi: Katılımcı, Türk tebaasından ve daha önce evlenmemiş olmalı ve, yarışma günü dekolte kıyafet giymeliydi. "Türkiye Güzellik Kraliçesi", Cumhuriyet, 31 Ağustos 1929, s.1

76 Cumhuriyet, 2 Eylül 1929, s.3.

77 "Türkiye Güzellik Kraliçesi intihap edildi" Cumhuriyet, -3 Eylül 1929, s.1

Yoğun ilgi gören güzellik yarışmasının ikincisi kısa bir süre sonra 10 Ocak 1930'da yapıldı⁷⁸. Üçüncü güzellik yarışması, bu yarışmalara yönelik oldukça sert eleştiriler yöneltildiği bir atmosferde oldukça sınırlı sayıda bir katılımı 1932 yılında yapıldı. Katılımcıların resimlerinin gazetede yayınlanmış olması basında ciddi bir tartışmaya neden olmuş ve muhtemelen bu eleştiriler nedeniyle Yarışmaya sadece 20 genç kız katılmıştı. Jüri bu kızlar arasında bir kraliçe seçmeyi uygun görmemişse de kısa bir süre sonra Türkiye, Belçika'da yapılacak güzellik yarışmasına davet edilince yeni bir yarışma organize edilmesine karar verilmişti. Cumhuriyet gazetesi 16 Haziran'da "Avrupa Türk güzelini bekliyor" başlığıyla Belçika'da bir dünya güzellik yarışması yapılacağı ve Türkiye'de kraliçe seçilen kişinin de bu yarışmaya gideceğini yazarak kadınları yarışmaya katılmaya davet ediyordu⁷⁹. Temmuz başına kadar gazete hemen her gün manşetten duyurduğu teşvik edici haberlerle yarışmaya olan talebi artırmaya çalıştı⁸⁰. Ancak katılım oldukça sınırlı kalmıştı⁸¹. İlk yarışmaya 100'den fazla kişi başvurmuş olmasına karşın bu yarışmaya sadece 8 kişi başvurmuştu. Sonuç olarak 2 Temmuz'da yapılan yarışmayı 18 yaşındaki Keriman Halis kazandı⁸².

Güzellik yarışması ve sonucuna ilişkin ilgi Türk basını ve kamuoyunda oldukça sınırlı kalmıştı ancak 31 Temmuz'da Belçika'da düzenlenen yarışmasında yaşanan "mucize" üzerine kamuoyu, adeta tek yürek olmuştu. Halis, tüm güzeller arasından sıyrılıp birinci olmayı başarmıştı⁸³. Bu, tartışmaları ortadan kaldırmış ve bu "gurur verici başarı" sözünü ettiğimiz tartışmaları sonlandırırken (en azından geçici bir süre) dönemin basında büyük bir yankı bulmuş ve bu yankının etkileri birkaç yıl sürmüştü. Cumhuriyet gazetesi 1 Ağustos'ta "Türkiye Güzeli Keriman Halis H. dünya kraliçesi intihap edildi", başlıklı yazısında Cumhuriyet gazetesi, gelişmeyi adeta Doğu'nun Batı'ya karşı bir zaferi olarak nitelendiriyordu: Keriman Hanım boyasız yüzü, masum güzelliği, kibar hali, emsalsiz endamı ile şark ve garp güzelliklerini mezcetmiştir⁸⁴. Ertesi gün gazete kendisinin dört yıldır vermiş olduğu çabanın ve bu süreçte Türk ka-

78 "Türkiye Güzeli Kim Olacak? Güzeller Balosu Çok Parlak ve Eğlenceli Oldu Fakat Müsabakaya İştirak Edenler İçinde Türkiye'yi Temsil Edebilecek Güzel Yoktu, Akşam, 11 Kânunusani 1930, s.1-2

79 "Avrupa Türk güzelini bekliyor", Cumhuriyet, 16 Haziran 1932, s.1

80 "Belçika'da yirmi günlük zengin bir program", Cumhuriyet, 17 Haziran 1932, s.1; "Güzellik müsabakasına kayıt bugün başladı: Seçme hafi olacaktır. Dünya güzeline 100.000 franklık mücevher verilecektir.", Cumhuriyet, 18 Haziran 1932, s.1; "Güzeller acele ediniz", Cumhuriyet, 19 Haziran 1932, s.1; "Kraliçe 2 Temmuz'da intihap edilecek", Cumhuriyet, 26 Haziran 1932, s.1.

81 Peyami Safa, "Dünya karşısında Türk kıızı", Cumhuriyet, 3 Ağustos 1932, s.3. Bu durum Son Posta gazetesi ve Cumhuriyet arasında bir tartışmaya yol açtı. Örneğin, Son Posta gazetesi Keriman Halis için Türkiye'nin güzeli değil, Cumhuriyet gazetesinin güzeldir, çünkü sekiz kişi arasından intihap edildi ve hakem birkaç kişiden ibaretti" ifadelerini kullanmış ve yarışmayı eleştirmişti. Ayrıca bazı gazeteciler Halis'in yurtdışındaki yarışmaya katılmaması gerektiğini savunmuştu.

82 Türkiye Güzellik Kraliçesi Seçildi, Akşam, 3 Temmuz 1932, s.1; "En güzel Türk kıızı", Cumhuriyet, 3 Temmuz 1932, s.1.

83 Türkiye Güzellik Kraliçesi Seçildi, Akşam, 3 Temmuz 1932, s.1; Mis Türkiye'nin Muvaffakiyeti, Keriman H. Nasıl Dünya Güzellik Kraliçesi Oldu?, Akşam, 1 Ağustos 1932, s.1-2.

84 "Türkiye Güzeli Keriman Halis H. dünya kraliçesi intihap edildi", Cumhuriyet, 1 Ağustos 1932, s.1

dınının beynelmilel kadınlarla boy ölçüşmeye sevk etmek yolunda takip etmiş olduğu çalışmaların bir neticesi olduğunu öne sürdü. Gazete ayrıca Keriman Halis'e dünyanın her yerinden tebrik geldiğini ve sadece üç gün içerisinde 30.000 tebrik telgrafi aldığını yazdı⁸⁵.

Kraliçe ilan edilmesinden İstanbul'a geldiği Ağustos ayı sonuna kadar, oldukça uzun bir süre gazeteler manşet haberleriyle Keriman Halis'in neden ve nasıl dünya güzeli seçildiğinden, güzellik sırlarından, seçilmesinden sonraki gün be gün programından, aile hayatından, çocukluk yıllarından, hatta kiminle evleneceğine dair yorumlarda bulundu⁸⁶. Örneğin Cumhuriyet gazetesi ilk günkü haberinde Keriman Halis'in fotoğrafını manşetinde yayınladı ve "bütün dünya telsizleri ve gazeteleri Keriman Halis Hanımın müstesna muvaffakiyetini ilan ediyorlar" ifadeleriyle bu gelişmenin tüm dünyada büyük yankı uyandırdığını ortaya koymaya çalıştı. *Akşam* gazetesi "Keriman Hanım niçin dünya güzeli intihap edildi?" başlıklı yazısında bunun nedenini "Her şeyden evvel tam bir genç kız tipini canlandırması kazanmasında amil oldu" şeklinde yorumlayacaktı⁸⁷. Bir gün önceki yazısında ise aynı gazete Keriman Halis'in başarısının nedenini, boya kullanmamasından kaynaklandığını ifade edecekti⁸⁸.

85 "Dünya Güzeli 30.000'e yakın telgraf aldı", Cumhuriyet, 2 Ağustos 1932, s.1.

86 "Keriman H. dünya güzellik kraliçesi oldu", Akşam, 1 Ağustos 1932, s.1; "Türkiye Güzeli Keriman Halis H. dünya kraliçesi intihap edildi", Cumhuriyet, 1 Ağustos 1932, s.1; "Dünya Güzeli her taraftan tebrik telgrafları alıyor", Akşam, 2 Ağustos 1932, s.1; "Keriman Hanım nasıl dünya güzeli intihap edildi", Akşam, 5 Ağustos 1932, s.1; "Ostanda büyük şenlikler: İhtiyar adam cevap verdi: "Çok beğenmek söz mü ya, ondan başka güzeli yok..", Akşam 6 Ağustos 1932, s.1; "Ne yalanlar, ne yalanlar... Keriman H. mütemadiyen sigara içiyormuş, müsabakanın neticesi evvelden kararlaştırılmış!..", Akşam 7 Ağustos 1932, s.1; "Güzelliğin Üzümlü Münasebeti: Mart ayında sabahları kuru üzün yiyen kızlar güzel olurlarmış", Akşam, 8 Ağustos 1932, s.1; "Keriman Halis hanım güzellik müsabakasına nasıl girdi?", Akşam, 9 Ağustos 1932, s.1; "Keriman Hanım İstanbul'a hangi tarikle gelecek", Akşam, 10 Ağustos 1932, s.1. Keriman Halis'e yönelik ilgi birkaç yıl boyunca daha devam edecek, özellikle dönemin kadın dergileri sürekli olarak onunla ilgili haberlere yer verecekti.

87 "Keriman Hanım niçin dünya güzeli intihap edildi?", Akşam, 4 Ağustos 1932, s.1; "Dünya Güzeli 30.000'e yakın telgraf aldı", Cumhuriyet, 2 Ağustos 1932, s.1.

88 "Keriman H. yazıyor: Aman çiçekleri sulamayı unutmayın", Cumhuriyet, 2 Ağustos 1932, s.1.

Cumhuriyet, 3 Ağustos 1932, s.1.

Kadının erkekle eşit seviyeye getirilme girişimlerinin cumhuriyetin her alanda çağdaşlaşmayı hedeflediği ve Batı'dan geri olunmadığının ispatlanmaya çalışıldığı bir atmosferde gerçekleştirilmeye çalışıldığını unutulmamalıdır. Dolayısıyla dünya güzellik yarışmasında elde edilen birinciliğe yönelik sözünü ettiğimiz “kutlamaları” ayrıca bu açıdan değerlendirmek de gerekmektedir. Nitekim üstte yer alan ve Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan resim, güzellik yarışmasında kazanılan birinciliğin aynı zamanda milli özgüvene de ciddi katkı sağladığını ya da bunun amaçlandığını gösteriyor.

Basında “kutlamalar” devam ederken Atatürk 3 Ağustos'ta yaptığı ilk açıklamada şunları ifade etti “...Şunu ilave edeyim ki Türk ırkının dünyanın en güzel ırkı olduğunu tarihi olarak bildiğim için Türk kızından birinin Dünya güzeli intihap olunmuş olmasını çok tabii buldum. Fakat Türk gençlerine bu münasebetle şunu da tahattur ettirmeyi lüzumlu görürüm. Müftehir olduğumuz tabii güzelliğinizi fenni tarza muhafaza etmesini biliniz ve bu yolda uyanık bir tekâmülün mütemadi tahakkukunu ihmal etmeyiniz. Bununla beraber asıl uğraşmaya mecbur olduğunuz şey analarınızın ve atalarınızın oldukları gibi yüksek kültürde ve yüksek fazilette dünya birinciliğini tutmaktır”⁸⁹. Cumhuriyet yazarı Peyami Safa, Cumhuriyet gazetesine yönelik sert

89 Gazi Hz. diyorlar ki: Asıl uğraşmaya mecbur olduğumuz şey, yüksek kültürde ve yüksek fazilette

eleştirilere de bir yanıt vermek ister bir tutumla yarışmada kazanılan birinciliği şu şekilde değerlendirecekti. *“Bugün, bütün dünyada ve herkesin ağzında sık sık geçen bir tek kelime var: Türk. Ve herkesin gözü, Türk güzelinin resimleri karşısında su ve ateş gibi hem içimize tatlı bir serinlik veren, hem de yakan, bu tezatlarla dolu güzelliği seyrediyor. Keriman Halis’in tüm dünyaya ispat ettiği şey, yalnız ferdî güzellikten ibaret değildir: O güne kadar kafes arkasında yalnız “insan yumurtlamaya” yarar, acayip bir kümes hayvanı zannedilen Türk kadını ile bugünün beynelmîl hareketlerine karışan, zeki ve cevval bakışlı Türk kızının farkını meydana çıkardı. Türkiye’nin geçirdiği inkılâp hakkında yazılmış ve yazılacak kitaplardan ziyade fikir vermek kudretini haizdir”⁹⁰.*

Basından bir aydan uzun bir süredir devam eden kampanya nihayet Keriman Halis’in 31 Ağustos’ta İstanbul’a gelişiyle son buldu. Halis, İstanbul’da binlerce kişi tarafından adeta bir kahraman gibi karşılandı⁹¹. Ertesi gün haberi manşetten duyuran Cumhuriyet, Keriman Halis’in “Nasıl intihap edildim” başlıklı bir yazısına yer verdi, aynı günkü köşesinde Yunus Nadi temelde “ikinci plana” atılmış Türk kadınının gerçekleştirilen inkılaplarla birlikte yeniden hak ettiği yere kavuştuğunu öne sürdüğü “Türk kadını cemiyette ve dünyada” başlıklı yazısında Halis’e ilişkin şunları yazdı: *“...Bizi bu mülahazalara sevk eden sebep dün Avrupa’dan avdet eden Dünya Güzeli Keriman Halis Hanımın orada Türk kadınının şanını yükselten muvaffakiyeti üzerine dahi hal ve tavırlarında belki daha ziyade tekâmül etmiş bir tabilikle aramıza karışmış olmasıdır... Zaten dünya güzeli seçilmesinin kuvvetli sebeplerinden biri de Türk kadınlığının onun şahsında dikkat olunan bu mümtaziyetleri olduğunu biliyoruz. Keriman Halis H. kendisine tevcih olunan unvana vatanda hak kazanabilecek binlerce ve binlerce hemşiresi bulunduğunu tekrar etmekte gayet ciddi ve samimidir. Zaten bu numunenin kıymetli milletimiz içinde onun emsalinin çok olduğuna kanaatimizdir”⁹².*

dünya birinciliğini tutmaktır”, Akşam, 3 Ağustos 1932, s.1.

90 Peyami Safa, “Dünya karşısında Türk kıızı”, Cumhuriyet, 3 Ağustos 1932, s.3.

91 “Dün gelen Dünya güzeli, İstanbul’da senelerden beri emsali görülmemiş büyük bir tezahüratla karşılandı”, Cumhuriyet, 1 Eylül 1929, s.1.

92 Yunus Nadi, “Türk Kadını cemiyette ve dünyada”, Cumhuriyet, 1 Eylül 1929, s.1-3.

Keriman Halis'i taşıyan otomobil Sirkeci'den geçerken, *Cumhuriyet*, 1 Eylül 1929.

Halis'in birinciliği ve bunun basında büyük bir ilgi görmüş olması, hükümetin Türk kadınına kazandırmak istediği özgüvene önemli bir ölçüde hizmet etmişti. Basın bu konuda gereken "propagandayı" oldukça başarılı bir şekilde gerçekleştirmiş ve hükümet Türk kadınının Avrupalı kadınlardan geri olmadığını, onlar seviyesinde hatta onlardan daha güzel olduğuna yönelik söylemi karşılık bulmuştu. Elbette Cumhuriyet yeni bir ulus yaratma kaygısı çerçevesinde yeni bir kadın yaratmaya ve bunu Batılı modeli örnek alarak gerçekleştirmeye çalışıyordu. Dolayısıyla bu başarı salt Türk kadınının ne kadar güzel olduğunun ya da Türklerin Avrupalı medeni ülkeler seviyesinde olduğunun gösterilmesi ya da kanıtlanmasına ilişkin bir durum değildi. Halis'in birinciliğinin böylesine ses getirmesi ve basında yer bulması "Türk kadınının özgürlüğü" yönünde önemli bir adım olarak görülmesinden kaynaklanıyordu. Bu noktada belirtilmesi gereken önemli bir husus da gerek basın gerekse hükümetin temelde amacının kadını sadece görsel bir malzeme ya da güzellik konusunda bir sembol olarak ön plana çıkarmak olmadığıdır. Hükümet, "güzel bir nesil yaratma" konusunda beden ve yüz güzelliğine önem veriyor; güçlü ve sağlıklı nesiller doğuracak, yetiştirecek kadınlar yaratmak arzusundaydı. Ancak bu sadece biçimsel bir yenilik olarak düşünülmemişti. Bu idealini gerçekleştirmeye çalışırken kadın çirkin ve güzel olarak sınıflandırılmıyordu. Güzelliği sağlıklı olmakla ilişkilendiriyor, bu tür yarışmalarla rekabet yaratıyor ve onları kendi kadın idealine yaklaştırmak istiyordu. Özellikle Mustafa Kemal kadın konusunda yaptığı konuşmalarda güzelliğin aynı zamanda

sağlıkla ilgili olduğuna vurgu yapıyor ve daha da önemli olanın kadının karakterini bulabilmesi olduğu dile getiriyordu.

Kadının görsel olarak ön plana çıktığı bu süreç Avrupa basınında genel olarak oldukça olumlu karşılanmıştı. İngiliz *Times*'ın iddiasına göre Mustafa Kemal gerçekleştirdiği birçok reform konusunda eleştirilmişti, ancak kadınların gelişimine yönelik yaptıkları konusunda çok az muhalif ses duyulmuştu. Geleneksel anlayışın kadınların peçesiz dışarıya çıkmamaya yönelttiğini öne süren *Times*, çarşaf yerine daha Avrupalı kıyafetler giymeye özendirildiğinden söz edecekti. Ayrıca, Türk kadınının kendi ekonomik özgürlüğü konusunda önemli bir değişim sürecinden geçtiğini belirten *Times*, özellikle İstanbul'da Avrupa tarzı yaşamın hızla benimsenmekte olduğunu yazacaktı⁹³. Avrupa'daki basına göre ayrıca hükümetin reformların hiçbir şekilde yavaşlamamasına yönelik bir hassasiyeti vardı. Örneğin, *Guardian* Gazetesine göre "Türkiye'de yöneticiler sürekli olarak toplumu "geriye gitmeme" konusunda uyarma ihtiyacı hissediyor, kadınların hangi modern kıyafetleri giymesi konusunda bazı tavsiyelerde bulunuyordu. Hatta gazete bu noktada Kazım Paşa'nın kadın giyim kuşamı ve görüntüsü ile ilgili şu ilginç açıklamasına yer veriyordu: "Kısa saçlar kadınsı kapristen kaynaklanan bir manifesto değildir, fakat bir ilerleme göstergesidir. Uzun bir zaman önce erkekler uzun çoraplarından kurtuldular. Şimdi buna benzer bir adımı atma sırası kadındadır. Hiçbir şekilde durmamalı ve geriye gitmemelidir. Araların en geleneksel olanı dahi gelişim kanununa (*law of progress*) karşı durmamalıdır⁹⁴. Milletler Cemiyeti eğitim danışmanlarından Professor Adolphe Ferriere, *Times of India*'da yayınlanan "Kemal Paşa Türkiye için ne yapıyor" başlıklı makalesinde "kadının peçesinin kaldırılmasını Türkiye'nin en özgün yanı" olduğunu öne sürecekti⁹⁵. Cumhuriyetin onuncu yılına ilişkin yayınlanan bir yazısında Amerikan *Globe* Gazetesi "On yıllık kısacık bir zamanın Türk kadınının özgürlüğüne kavuşması, eğitim ve çalışma hayatında kendisine yer bulması için yeterli oldu" ifadelerine yer verecekti. Ayrıca *Globe*, Mustafa Kemal'in Türk kadını özgürleştirme yolunda oldukça sansasyonel reformlar gerçekleştirdiğini, geleneksel peçesini ve harem yaşamı anlayışını değiştirdiğini öne sürecekti. Mustafa Kemal'in kadınlara "yüzünüzü dünyaya gösterin ve dünyanın gözlerinin içine bakın" ifadesine yer veren *Globe* Türkiye'de şehirlerde yaşayan bir milyon kişinin peçesinin çıkardığını yazacaktı⁹⁶.

Irish Times Gazetesi'ne göre başarı Türk kadınının son yirmi yılda yaşadığı değişimlerin bir sonucuydu. "Türk Kadını" başlıklı yazısında Gazete bunu şu şekilde değerlendirecekti: Sadece yirmi yıl öncesine kadar Türk Kadını beş yüz yıl önce nasıl-

93 "The Woman of Turkey: Emancipation and Its Results", *The Times*, 6 June 1929, s.13

94 "Advice to Turkish Women: Utilitarian Case for Shingling", *The Manchester Guardian*, 14 August 1928, s.7.

95 "What Kemal Pasha is doing for Turkey: Emancipation of the Turkish Woman", *The Times of India*, 19 August 1929, s.8.

96 "Turkish Woman Find Freedom in New Life: Have settled down after adjustment Period of Emancipation", *The Globe*, 30 October 1933, s.14

sa öyleydi. Çocukluk yıllarını eğitimsiz (ya da çok az eğitim alarak) geçiriyordu. Yalnızca bir başka kadının, kardeşi ya da babasının yanında başını açabiliyordu. On beş ya da on altı yaşlarında daha önce hiç görmediği bir erkekle evlendiriliyordu ve eşi onu çok basit formalitelerle boşayabiliyordu. Bugün Türk Kadını çok daha farklı bir kişidir. Bundan birkaç yıl öncesinde Türk Kadını dünya güzeli seçilmiş ve çifte onur yaşamıştır. Tüm muhalefete rağmen Türk kadınının bu başarısı değiştiğinin en önemli göstergesidir. Bugün, Türk kadını Batılı kıyafetler giyiyor, erkeklerle eşit koşullarda üniversitelere kabul ediliyor, belediye seçimlerinde oy kullanabiliyor ve yakın gelecekte milletvekili seçimlerinde de oy kullanabilir bir hale gelmesi bekleniyor⁹⁷.

Ancak *Guardian*, 1933'te Türkiye'de kadın konusunda radikal değişimleri yaşıyor olmasını kabul etmekle birlikte kadının görsel olarak kendisini ortaya koyması ve toplum içerisinde görünür olması konusunda hala "erkek bakış açısından kaynaklanan" ciddi sıkıntılar olduğunu öne süren bir yazı yayınlıyacaktı. 2 Eylül'de yayınlanan "Harem Kadını: Eski ve Yeni Türkiye" başlıklı yazıda Türkiye'deki modernleşme çabalarını gözlemleyen bir yazarın kaleme aldıkları üzerinden bunu ortaya koymaya çalışıyordu: "Eşin ne kadar sıklıkla dışarıya çıkıyor Ahmet? Yılda en fazla iki ya da üç kez çıkar. Fakat sürekli olarak evde oturmasının onun için iyi olmadığı, havaya ve mekân değişikliğine ihtiyacı olduğunu bilmiyor musun? Sonuçta başında peçesi var değil mi? Bu yeterli değildir. Ona güvenemem. Ayrıca eşimin sürekli olarak etrafta dolaşıyor olduğuna yönelik sözler benim onurumu kırar. Ancak İngiliz kadınları sürekli olarak dışarıya çıkar. Onlar farklıdır. Siz bizimkileri bilmezsiniz. Biz, bizimkileri gözümüzün önünden ayıramayız. Ayrıca kadın konusuna gelince bir birbirimize güvenemeyiz. Bu nedenle mi evinizin her tarafı sanki kale gibidir, hiç pencere yok. Bu eşinizi güvende tutmak için mi? Elbette"⁹⁸. Benzer bir şekilde *Times* Gazetesi'nin iddiasına göre de bilhassa köylerde yaşayan Türk kadını hala esaret altındaydı ve şehirlerde yaşayan kadınların sahip olmaya başladığı birçok haktan mahrumdu⁹⁹. Bilhassa *Guardian*'da geçen ifadeler ve yabancı bir gözlemcinin Anadolu'dan "geleneksel bir Türk erkeği" ile yapmış olduğu bu "küçük sohbet" genellenmemelidir. Ancak Avrupa basınındaki Türk kadınına yönelik "harem kadını" algısının önemli ölçüde devam ettirilmek istendiğinin ve buna yönelik "bazı önyargılı" kanıtlar bulunmak istendiğinin bir göstergesi olarak gösterilebilir. Elbette bu yazılanlar içinde doğruluklar olduğunu da kabul ederek. Örneğin, *Times* Gazetesi'nin Anadolu'da yaşayan kadınların şehirdekilere oranla kendilerine tanınan birçok haktan haberdar olmadığı ve erkeğin egemenliğinden çıkma konusunda ciddi sıkıntılar yaşadığı tespiti oldukça yerinde bir tespitti.

97 "Women in Turkey", *The Irish Times*, 15 November 1932, s.6

98 "The Harem Woman: The Old and New Turkey", *The Manchester Guardian*, 2 September 1933, s.8.

99 "The Woman of Turkey: Emancipation and Its Results", *The Times*, 6 June 1929, s.13

4-Kadınların Siyasal Haklar Elde Etmesi ve Basın

Kadınların erkeklerle eşit seviyeye taşınması konusunda şüphesiz en önemli konu kadınların siyasal hayatta erkeklerle aynı haklara sahip olmasıydı. Milli Mücadele sırasında erkeğin yanında yer alan kadınlar, savaş sonrasında kadın hakları konusunda taleplerde bulunmaya başlamıştı. Nezihe Muhiddin'in girişimleriyle bu konuda örgütlenen kadınlar 15 Haziran 1923'te Kadınlar Halk Fırkası'nı kurmuştu¹⁰⁰. Ancak bu konuda hükümetten izin alınmayınca 7 Şubat 1924'te bu kez Kadınlar Birliği kurulmuştu¹⁰¹. Gerek bu birlik gerekse çalışma hayatındaki kadınlar siyasal haklar konusunda zaman zaman taleplerde bulunuyordu. Örneğin sürekli olarak yaptığı konuşmalarda "kadının özgürleştirilmesinin Türkiye'nin gelişiminin bir parçası olduğunu savunan" Halide Edip kadınlara oy kullanma hakkı verilmesi gerektiğini sıklıkla dile getiriyor bu konuda uluslar arası basına demeçler veriyordu¹⁰². Kadınlar Birliği'nin 1929 yılından itibaren gerçekleştirmiş olduğu yoğun girişimler neticesinde nihayet 3 Nisan 1930'da kabul edilen 1580 numaralı "Belediye Kanunu"¹⁰³ ile kadınlar, belediye seçimlerine katılma hakkını elde ettiler. Bu kadınların elde etmiş olduğu ilk siyasal haktı. İstanbul'daki kadın hareketine önemli bir ilham kaynağı olan ve bu konuda önemli girişimlerde bulunan Afet İnan aynı gün Cumhuriyet Halk Fırkası'na ilk kadın aza olarak kaydoldu¹⁰⁴. İnan ayrıca Türk Ocağı'nda Atatürk'ün de katılımıyla kadınların intihap haklarına ilişkin bir de konferans organize etti¹⁰⁵ ve burada yaptığı konuşmada bunun önemini şu şekilde ortaya koydu.

"...Hakikaten müşterek fikirlerin yardımı olmaksızın, dünyada hiçbir seçim mümkün olamaz. Bir de seçim, müşterek arzunun icrasını, bir yahut birçok mümessillere nakletmek imkânına dayanır. Yani esas olarak, seçilen seçen adına hareket ettiğini dikkate almalıdır. Bundan başka, seçim ekseriyet prensibine inanmayı ister. Ekseriyet prensibi, daha kuvvetli bir grubun daha az kuvvetli bir gruba karşı arzusunu tatbik etmek hakkına malik olmasını ister. Bu prensip,

100 Nezihe Muhiddin hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yaprak Zihnioğlu, Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Fırkası, Kadın Birliği, Metin Yayınları, 3. Basım, İstanbul, 2016; Hadiye Yılmaz, "1923 yılı Mizah Basımında Kadınların Seçme-Seçilme Hakkı ve Kadınlar Halk Fırkası", Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S.59, Güz 2016, s.263-296; Meral Balcı, Mervener Tuzak, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Nezihe Muhiddin Özelinde Türk Kadınlarının Siyasi Hakları İçin Mücadelesi", Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi, 1/2017, ss.43-51.

101 Nezihe Muhiddin 1927 yılına kadar bu derneğin başında kalmış, bu süreçte oldukça aktif ve muhalif bir tutum benimsemiş ancak sonrasında görevden ayrılmıştı. Yerine geçen Latife Bekir Hanım idaresinde dernek daha ılımlı ve uyumlu bir politika benimsemişti.

102 "Women's influence in Politics", The Christian Science Monitor, 14 September 1928, s.1

103 T.C. Resmi Gazete, 14.04.1930, S.1471.

104 "Afet Hanım Cumhuriyet halk fırkasına kaydedildi", Akşam, 4 Nisan 1930.

105 Afet İnan'ın Türkiye'de kadın haklarının kazanılmasına yönelik yaptığı katkılar konusunda ayrıntılı ve güncel bir değerlendirme için bkz. İsmail Uzun, "Kadın Haklarının Kazanılmasında Bir Cumhuriyet Kadını: Afet İnan(1908-1985)", Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, 2017, Sayfa 73-85.

seçim meselesinde, başlıca münakaşa zeminini teşkil etmektedir. Bu prensibe göre en büyük kuvvet, en büyük cebir kuvvetinden başka bir mana ifade etmiyor, diyenler ve bu manada eşitsizlik görenler vardır. Seçimde adalet ve eşitliği sağlamak için düşünülen ve bazı memleketlerde tatbik olunan çare, nispi temsil usulüdür”¹⁰⁶

“Kadınlar bugün miting yapıyor”, *Cumhuriyet*, 11 Nisan 1930.

Ertesi gün gelişmeler, Türk basınının ilgi odağındaydı. *Vakit*, Nisan 1930’da bir anket yapmış ve çeşitli kişilere; “kadınların belediye işlerinde söz sahibi olmaları, bu mümkün olunca yapılmasını düşündükleri işler, hâkimlikleri, mebuslukları hakkındaki fikirleri nelerdir?”¹⁰⁷ türünden sorular yöneltilmişti. 3 Nisan’da Akşam Gazetesi’nin haberine göre Kadınlar Birliği üyesi birçok kadın halk fırkasına girmek için müracaatta bulunmuştu. Kadınlar birliğinin bütün azası fırkaya kaydedilecek ve şimdiye kadar içtimai sahada çalışan kadınların siyasi sahada da faaliyet göstermeye başlayacağını yazacaktı¹⁰⁸.

106 *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1930.

107 “Belediyecilik, Hâkimlik, Mebusluk Bahsinde Kadınlar”, *Vakit*, 2 Nisan 1930 Çarşamba, s.1.

108 “Kadınlar halk fırkasına giriyor”, *Akşam*, 3 Nisan 1930, s.3. Kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkı verildiği bu süreçte Türk kamuoyunda kadınlara ilişkin tartışmaları ele alan bir çalışma için

Kadınlara bu hakkın verilmesinden kısa bir süre sonra 11 Nisan'da ilk defa kadınlar bir miting organize etti¹⁰⁹. Ancak bu mitingin istenilen başarıyı yakaladığını söylemek oldukça güç; mitinge sadece 35 kadın katılmıştı; geriye kalanların tamamı erkekti.¹¹⁰ Peki, kadınların kendi sahip oldukları bu önemli hakka ilişkin bir mitinge katılmayı "tercih etmemesi" nasıl değerlendirilmelidir? Özellikle 1929 yılında düzenlenen güzellik yarışması sonrasında kadının görsel olarak çok daha öne plana çıkmaya başlaması muhafazakâr kesimde ciddi bir rahatsızlık yaratmıştı. Dolayısıyla kadınların sahip oldukları bir hakkı kutlama konusunda çekimser bir tutum benimsemesi henüz erkek egemenliğinin kırılması konusunda az bir mesafe kaydedildiğinin bir göstergesi olabileceği gibi kadınların görünür olmayı henüz tam olarak kabullenemedikleri şeklinde de yorumlanabilir. Ayrıca bu durum devlet eliyle yürütülmeye çalışılan (belki zorunda kalınan demek daha doğru olacaktır) kadın modernleşmesi girişimlerinin yeterince olgunlaşmadığının bir göstergesi olarak da değerlendirilebilir.

Siyasal haklar konusunda ikinci önemli gelişme, 26 Ekim 1933'te çıkarılan köy kanunu ile kadınlara muhtar seçilme hakkı verilmesiydi. 442 sayılı Köy Kanunu'nun 20. ve 30. maddelerinin değiştirilmesine dair kanun mecliste kabul edilmiştir¹¹¹. Yapılan değişikliklerle kadınlar muhtar seçme ve seçilme hakkına sahip olmuşlardır¹¹². Kadınların 1933 yılından itibaren köy idaresinde yasal hak elde etmesi ülkede genel olarak olumlu tepkiyle karşılanmıştır. Örneğin Akşam Gazetesi'nde konu hakkında şöyle bir habere yer verilmişti: "Köy Kanununun 30. Maddesinin değiştirilmesi hakkında hükümet meclise bir layiha vermiştir. Bu layiha mucibince köylerde köy derneği, bir köy muhtarı, bir de ihtiyar meclisi bulunacaktır. Köy meclisi intihap hakkına malik kadın ve erkek köylülerden mürekkep olacaktır. Kadınlar muhtar ve ihtiyar meclisi azası olabileceklerdir."¹¹³ Yine diğer bir gazete haberi de şu şekildeydi. "Nakiye Hanım'ın teşekkür mektubu": "Köylü kadınına yeni verilen haklar dolayısıyla Nakiye Hanım Cumhuriyet Halk Fırkası İstanbul merkezine tahriri bir teşekkürname göndermiştir. Nakiye Hanım bu teşekkürnamesinde şehir kadınlarına evvelce verilmiş olan intihap hakkının bu defa köy kadınlarına da verilmesinden mütevellit memnuniyeti ve Türk kadınının minnet ve şükranı sonsuz olduğunu bildirmektedir"¹¹⁴.

bkz. Ahmet Yılmaz, 1930-Belediye Seçimleri Sürecinde Kamuoyun'da "Kadın"a Yönelik Söylemler", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt X, Sayı 22, 2011, ss.141-164.

109 "Kadınlar bugün miting yapıyor", Cumhuriyet, 11 Nisan 1930.

110 "Kadınlar mitingi", Cumhuriyet, 12 Nisan 1930; "35 Women Attend Turk's Mass Meeting", The Christian Science Monitor, 15 April 1930, s.1

111 Bu konuda bkz. Günver Güneş, "Türk Kadının Muhtarlık ve Köy İhtiyar Heyetlerine Seçme ve Seçilme Hakkını Kazanması ve Türkiye'nin İlk Kadın Muhtarı Gül Esin (Hanım)", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Vol. IX/20-21, 2010, ss.171-190.

112 TBMM ZC. D.4,C.17, İ.2,76.İnikat, 26.10.1933,s.50.

113 "Köy Kanunu- Kadınlar Muhtar ve Heyet-i İhtiyariye Azası Olabileceklerdir", Akşam, 26 Teşrin-i Evvel 1933,s.2.

114 "Nakiye hanımın teşekkür mektubu ", Akşam, 28 Teşrinievvel 1933, s.2.

Kadınların Köy Kanunu ile yasal haklar elde etmesi, kadınların mebusluk meselesinin gündeme gelmesine sebep oldu. Kanunun kabul edilmesinin hemen ardından konu gazeteler tarafından kamuoyuna taşınmıştır. Recep Peker'in konu hakkındaki görüşlerini içeren konuşması Akşam Gazetesi tarafından yayınlanmıştır: "İnkılâba girdiğimiz günden beri Türk kadını bir defa erkekler de dahil olduğu halde bütün Türk vatandaşları arasında müsavi, şerefli vatandaşlık hakkını almıştır. Türk kadınının içtimai, idari, aileye ait medeni hukuka iştirak hakkını bundan evvelki kanunlarla tanıtmış bulunuyoruz. Ancak mebus olmak ve mebus intihap etmek hakkı noktasından biraz geri kalmış oluyor. Tabii bu da büyük millet meclisinin ve onun çalışmasına yardımcı olan mekanizmaların zamanında yapacağı tetkiklerden sonra varılacak netice ve karara tabi olacaktır. Yalnız onun zaman ve derecesini tensip ve tespit için vazii kanunun koyacağı hükümleri beklemek lazımdır."¹¹⁵

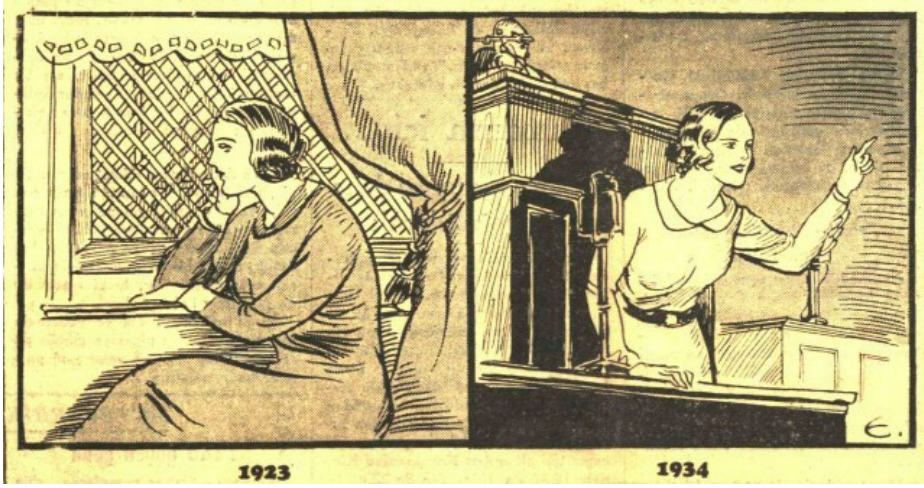
Siyasal haklar konusunda kadınların en son ve en önemli kazanımı milletvekili seçme ve seçilme hakkıydı. Bu değişiklik 1934 yılının son haftasında gerçekleştirilen bir dizi radikal değişikliklerle birlikte geldi. Aralık ayı başında mecliste alınan kararlar kişilerin sade isimleriyle anılması kararı alınırken buna karşın Bey, Ağa, Hacı, Hafız, Paşa, Hanım gibi unvanların kullanılması yasaklandı ve kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olması konusunda en son aşama olan milletvekili seçme ve seçilme hakkı verilmesine karar verildi¹¹⁶. İsmet İnönü ve 191 arkadaşı Meclise, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 10 ve 11. maddeleri ile İntihabı Mebusan Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna bir madde eklenmesi hakkında kanun teklifinde bulunmuşlardı. Teklif mecliste kabul edilmişti. Nihayetinde Türk kadınları mebus seçme ve seçilme hakkını elde ettiler. Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 10 ve 11. maddeleri şu şekilde değişmiştir: Madde 10-Yirmi iki yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçmek hakkını haizdir. Madde 11-Otuz yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçilebilir.¹¹⁷ İntihabı Mebusan Kanunu'nun 5,11,16,23,58. maddelerindeki 18 yaşını bitirenler kaydı 22 yaşını bitirenler şeklinde değiştirilmiş ve bu maddelerdeki (Zükûr) kaydı kaldırılarak yerine kadın, erkek konulmuştur. Böylece Türk kadını siyasal hayata katılım imkânını bulmuştur. 8 Şubat 1935'te yapılan seçimlerle birlikte 17 kadın milletvekili seçilecek böylece 1934'teki seçme seçilme hakkını elde etmiş olan kadınlar bu hakkı fiili olarak kullanmaya başlayacaktı¹¹⁸.

115 "Kadınlar ve Mebusluk- Recep Bey Mecliste irat ettiği nutukta:"Onun da zamanı gelecek" diyor", Akşam, 27 Teşrinievvel 1933, s.2.

116 Türk kadınına meb'us seçme ve seçilme hakkının verilmesi, Fırkanın Meclis Grup[b]unda kabul edildi", 5 Aralık 1934, Cumhuriyet, s.1

117 TBMM. ZC.,D.4.İ.4, C.25,5.12.1934 Çarşamba, On İkinci İnikat, s.85.

118 "Yeni Savlavlar dün seçildi, Mebusların 17'si bayan 13 müstakil Saylavlığa kimler intihab edildi", Zaman, 9 Şubat 1935.

Cumhuriyet, 6 Aralık 1934.

Kadınların erkeklerle artık en önemli konuda da eşit bir hale geldiğinin bir göstergesi olan bu gelişme Türk basınında oldukça önemli bir yer tuttu. *Cumhuriyet* gazetesi “Türk kadını hakların en büyüğünü aldı” başlıklı haberinde kadınların mebus seçme ve seçilme hakkının mecliste alkışlar arasında kabul edildiğini yazdı¹¹⁹. “Türk kadınına verilen seçme ve seçilme hakkı” başlıklı yazısında Ahmet Ağaoğlu bu gelişmeyi köşesinde şu şekilde değerlendirmişti: “...Bu gidişle az bir zaman içinde Türk kadını vekil, vali vesaire gibi yüksek idari mevkilerinde de göreceğiz. Bundan yirmi sene evvel kimin hatır ve hayaline böyle bir şey gelirdi? Zaten Türkün aile ve kadına karşı haysiyet ve namı pek fena idi. Öz Türk ailesinin içyüzünden ve anne ile zevcenin aile arasındaki kuvvetli mevkiinden haberi olmayan ecnebler sarayın, derme çatma paşaların haremlerine bakarak Türkü bir şehvet ve nefsanîyet timsali ve Türk kadını da böyle bir erkeğin keyif ve heveslerine tabii bir mahlûk gibi telakki ederlerdi....”. Ancak Ağaoğlu bu hakkın verilmesinden ziyade esas olanın bunu kullanmak görüşündeydi. Bunu şu şekilde dile getirecekti: “*Şimdi mesele şudur: Türk kadını kendisine verilen hukuktan istifade edebilecek mi? Zira hukuk sahibi olmak başka bir şeydir, onu kullanabilmek başka bir şeydir. Şahsen ben Türk kadınına inanıyorum, onun asırlardan beri kalbinde biriktirdiği yüksek haysiyete, insanı duygulara pek güveniyorum ve bu hassasiyet ve duyguların yarınki Türk cemaatinin kuruluşunda manevi bir çimento olacağı inancındayım. Türk kadınının, verilen hukuku kullanmasına gelince; behemehâl erkekten iyi kullanacağına kaniim!*”¹²⁰.

119 “Türk kadını hakların en büyüğünü aldı” *Cumhuriyet*, 6 Aralık 1934, s.1.

120 Ağaoğlu Ahmet, “Türk kadınına verilen seçme ve seçilme hakkı”, *Cumhuriyet*, 6 Aralık 1934, s.3

Örneğin, 9 Aralık 1934 tarihinde Son Posta Gazetesi “Kadınlığın Yeni Kazancı” başlıklı makalesinde bu konuyu şu şekilde değerlendirmişti: “Erkekle kadın, birkaç yıldır el ele, omuz omuza, birbirlerine destek olarak, birbirlerinden hız alarak yürüyorlar. Şimdi yeni Saylav seçimlerinde de yer alacaklarına göre erkek arkadaşlarından siyasal varlık bakımından da ayırt edilemeyecekler demektir. Kadın için Avrupa ülkelerinde erkeğin yarısıdır, derler. Ancak bu söz ağızda kalır. İş üzerinde kendini göstermez. Kadın Avrupa’da birkaç ülkeyi dışarıda bırakırsak, erkeğin olsa olsa dörtte biridir. Bizde ise bugünkü türesiyle kadın, erkeği bütünleştiriyor. Kadının girmediği yer kalmadı. Yarın, onları Ulusal Kurultayda da göreceğiz... Kadın, her yerde, seçilmesini sever. Onu seçmeyenlere gücendir. Ondan dolayı kendi seçerken de titiz olacağı gibi seçeceğini de gelişigüzel seçmeyecektir. Ancak onlar da inansınlar, bilsinler ki kendilerini en büyük ulus (millet) işlerine karıştırırken gönüllerimizdeki yerinden çıkarmağı düşünmedik. Kadın, evinde yine kadın olarak, beşiğinin başında yine ana olarak kalacaktır. Çünkü kadının en değerli varlığı, kocasının arkadaşı çocukların anası oluşundadır!”¹²¹. Yine aynı gazete “Türk kadını Türk erkeğinden farksız”, başlıklı bir başka yazısında şöyle yazacaktı:

“Türk kadınlarına mebus seçmek ve mebus seçilmek hakkı verildi. Fransız muharrirlerinden Vautelia kulakları çınlasın! İki üç yıl kadar oluyor. Türk kadınına belediye azası seçmek ve seçilmek hakkının verildiği zaman işitmiş, yanlış anlamış. Türk kadınının belediye değil mebus seçimi işinde rol oynayamayacaklarını sanarak, Fransada el’an halledilemeyen b mesele münasebetiyle: İngiliz kadınları, Alman kadınları, Amerikan kadınları, Türk kadınları bizi geçtiler, diyordu. Fransız yazıcısının iki üç yıllık bir aldanışı var; söylediği geçiş yeni tahakkuk etmiştir. Fransa’da ise mesele, üzerinde muhtelif münakaşalar doğurarak, el’an sürüp gitmektedir. Kadınlara mebus seçiminde hak verelim mi vermeyelim mi... Her ne ise Fransızlar kendi münakaşalarına bırakalım, bizim için şimdi yapılacak birinci şey kadınlarımızı tebrik etmek, ikinci şey de, bu kazancı bir durak sayıp siyasal hayata yavaş yavaş ve ihtiyatla canlılık vermeye çalışmaktır”¹²².

7 Aralık’ta “Bugün Kadınların Mitingi Var” başlıklı yazısında Son Posta şehir meclisi kadın üyeleri, Türk Kadın Birliği üyeleri, İstanbul’da bulunan yardım cemiyetlerinin kadın temsilcileri ve her meslek adına bir kadın temsilcinin katkılarıyla büyük bir miting düzenlendiğinden ve oluşturmuş olduğu on kişilik bir heyetle ziyaret ettiğinden söz ediyordu¹²³. Ertesi günkü yazısında ise Son Posta “İstanbul müstesna bir gün yaşadı” başlığıyla Türk kadınına verilen seçme ve seçilme hakkının İstanbul kadınlığı tarafından muazzam bir tezahurat ile kutlandığını yazacaktı¹²⁴.

121 “Kadınlığın Yeni Kazancı”, Son Posta, 9 Birinci Kanun 1934, s.1

122 ““Türk kadını Türk erkeğinden farksız”, Son Posta, 9 Birinci Kanun 1934, s.3.

123 “Bugün Kadınların Mitingi Var”, Son Posta, 7 Birinci Kanun 1934, s.1-7.

124 “İstanbul müstesna bir bayram günü yaşadı”, Son Posta, 7 Birinci Kanun 1934, s.1-8.

Kadınların siyasal haklar elde etme süreci genel olarak Avrupa ve dünya basınında da geniş yer bulmuş ve bu gelişme “tam özgürleşme” (*complete emancipation*) olarak görülmüştü¹²⁵. Özellikle milletvekili seçme ve seçilme hakkı bu gazeteler tarafından “Mustafa Kemal’in Türkiye’yi modernleştirme ve kadın ile erkeği eşit bir noktaya getirme konusundaki kararlılığının bir göstergesi olarak değerlendiriyor şu başlıklara sütunlarında yer veriyordu: “Modernleşme hamleleri devam ediyor”, “kadınların erkeklerle tam eşitliği”, “Türk milletinin Avrupalılaşması”. Gelişmeyi yeni bir özgürlük olarak değerlendiren *Palestine Post* Gazetesine göre “Türkiye’nin modernleşme yarışındaki temposuna yetişmek her geçen gün çok daha zor bir hal alıyordu¹²⁶. *Times of India* gazetesine göre Modern Türkiye, kadın ve erkeği aynı seviyeye getirerek bir Avrupa devleti olduğunu göstermeyi amaçlıyordu¹²⁷. “Gazi’nin çarpıcı reformları” başlıklı yazısında *Observer* bu değişikliğin Mustafa Kemal’in en başından beridir, kadın ve erkeği eşit görme düşüncesinin bir parçası olduğunu dile getirecekti. Gazete ayrıca söz konusu değişikliğin oldukça sürpriz bir şekilde gerçekleştirildiğini, bunun temel nedenlerinden birinin ertesi yıl İstanbul’da (Berlin’de gerçekleştirilecekti) gerçekleştirilmesi planlanan Uluslar arası Kadın Kongresine yönelik bir hazırlık olabileceğine dikkat çekecekti¹²⁸. “Yeni Türkiye” başlıklı yazısında Yunan I Proia gazetesine göre kadının kendi ayakları üzerinde durmasına yardımcı olan oldukça önemli bir gelişme olarak değerlendirecekti. Kadının gelişmesine yönelik reformların bir devamı olarak görülüyordu. Kendi kaderinin mimarı, bağımsızlığı yolunda oldukça önemli bir adım olarak değerlendirecekti. Türkiye’nin temelde amacı Türk halkının Avrupalılaştırmak ve modernleştirmektir¹²⁹. Bunun yanında Herbert F. L. Allen *Christian Science Monitor* gazetesi için kaleme aldığı “Turks Open Parliament to Women” başlıklı yazısında bu gelişmeyi Türkiye’deki feminist hareketin yeni bir zaferi olarak değerlendirecekti. Yazısında Türkiye’de feminizmin giderek güç kazandığına dikkat çeken Allen, Türkiye’yi yöneten liderlerin kadına siyasal haklar vermenin barışın güvencesi olarak değerlendiriliyor olmasının önemli bir anlayış olduğunu dile getirecekti¹³⁰. İngiliz *Guardian*, “The Free Women of Turkey: Kemal Pasha’s Achievement” başlıklı yazısında İstanbul’a seyahat eden bir yazarın gözlemlerini şu şekilde aktaracaktı: “...Bir zamanlar İstanbul’da gizlice tamamen örtünmüş giysileriyle arka sokaklardan gizlice yürümek durumunda kalan kadın figürlerine rastlamak mümkündü. Oysa şimdilerde her yerde akıllı, terzi tarafından dikilmiş çağdaş kıyafetleri taşıyan, kloş şapka (çan biçiminde) takan, kısa ve alagarson saçlı ve genel olarak giyim

125 “Turkish Woman take new step forward”, *The Christian Science Monitor*, 25 November 1929, s.1; *Turkish Progress: Turkish Women to have vote*, *The Irish Times*, 16 September 1930, s.6.

126 “Still more reforms for Turkey”, *The Palestine Post*, 6 December 1934; “Woman’s Day” in Turkey: *The New Freedom*, 20 December 1934, s.8.

127 “Modern Turkey: Impressions of a visit to Ankara”, *The Times of India*, 18 December 1934, s.8

128 “Turkish Women to have vote”, *The Observer*, 23 December 1934, s.6

129 “H metarrithmistiki kinisi en Tourkia”, *Proia*, 15 Dekemvriou 1934

130 “Turks Open Parliament to Women: Feminist Movement Wins New Strength and Adds to Move for Peace Woman’s Value for Peace”, *The Christian Science Monitor*, 28 May 1930.

kuşamlarıyla Batılı kardeşlerini hiç de aratmayan kadınlara rastlıyoruz. Böylesine kadınların varlığı Türkiye’de yeni bir dönemin başladığının bir ifadesi olarak değerlendirilmek mümkündür. Artık Türk kadını ürkek bir varlık ya da despotik ve baskıcı sahibinin cismani bakışlarından af dileyen bir tavırla geride duran birisi değil. Şimdi onlarla birlikte yan yana yürüyorlar, çevik ve atikler; özgürlüklerinin ve yeni edinmiş oldukları eşitliğin tadını çıkarıyorlar”¹³¹. *The Irish Times*, “Women in Turkey” başlıklı yazısında şöyle değerlendirecekti.

*“Yirmi yıldan kısa bir süre öncesinde Türk kadını 500 yıl öncesindeki hali-
lindeki gibiydi. Bu kadın çocukluk yıllarını çok az ya da hiçbir eğitim almadan
geçirirdi. Peçesini yalnızca başka bir kadının, kardeşi ya da babasının önünde
açardı. 15-16 yaşlarında daha önce hiç görmediği bir erkekle evlendirilirdi
ve erkeği onu çok basit bir formalitenin ardından boşayabilirdi. Bugün Türk
kadını oldukça farklıdır. Sadece birkaç ay önce bir Türk kadını “Dünya Kra-
liçesi” seçildi. Bugün kadınlar batılı kıyafetler giyiyorlar, erkeklerle birlikte
üniversiteye girebiliyorlar, belediye seçimlerinde oy kullanabiliyorlar ve yakın
bir zaman içerisinde parlamentoda da oy kullanabilecekler”¹³².*

Sonuç

1923-1938 yılları arasında Cumhuriyet, modernleşme kaygılarından ötürü yeni bir ulus inşa etmek istemiş, bu çerçevede yeni bir birey yaratma çabası içerisine girmişti. “Yeni kadın” yaratma çabası bu projenin en önemli ayaklarından birisini oluşturuyordu. Atatürk, modern bir ülkenin inşasında kadın-erkek ilişkilerinde radikal bir takım değişiklikler yapılması gerektiğine inanmıştı. Türk Devrimi ile birlikte Türk kadını, siyasal ve toplumsal hayatta daha görünür bir hale gelmeye başlamış, özellikle 1926 yılında Medeni Kanunun kabulüyle başlayan radikal dönüşüm süreci 1934 yılında milletvekili seçme ve seçilme hakkını elde etmesiyle birlikte zirveye ulaşmıştı. Bu süreçte söz konusu bu radikal değişiklikler konusunda kamuoyunun ikna edilmesinde Türk basını oldukça önemli bir rol üstlendi. Türk basını, ülkede kadınların geçirdiği bu değişim sürecini oldukça yakından takip etti, kadın hayatındaki ilerlemeler gazetelerde sıklıkla yer verdi. Kadının siyasal hak edinimi, çalışma hayatına katılması, görsel olarak ön plana çıkması, kadın erkek ilişkileri, feminist faaliyetler konusunda teşvik edici haberler yapılarak bir kamuoyu oluşturulmaya çalışıldı. Bu amaçla Gazeteler, kadınlarla ilgili anketler yaptı, kadınların çalışma hayatındaki başarıları ve “ilklerini” ön plana çıkarmaya çalıştı; erkeklere atfedilen işlerde kadınların da başarılı olabileceği gösterilmeye çalışıldı. Kadının görsel olarak kendisini ifade etmesine yardımcı olabilmek amacıyla Türk kadını, Avrupa tarzında kıyafetlerle gazetelerde sıklıkla yer bulmuş, düzenlenen güzellik yarışmalarıyla güzel görünme konusunda özendirilmişti. Gazetelerde yer alan haberler sıklıkla Türk kadını, Avrupalı kadınlardan daha güzel olduğuna inandırılmaya çalışıldı.

131 “The Free Women of Turkey: Kemal Pasha’s Achievement”, *The Guardian*, 27 June 1930, s.8.

132 “Women in Turkey”, *The Irish Times*, 15 November 1932, s.6.

Elbette böylesine radikal değişikliklerin toplumun tüm kesimlerince ivedilikle kabul edilmesi beklenemezdi. Nitekim bu süreçte söz konusu bu değişikliklerin kadınlar ve erkekler nezdinde benimsenmesinde zorluklar ve “yanlış anlaşılmalara” yaşanmıştı. Hatta kadınlara verilen siyasal haklar başta olmak üzere kadının toplumsal hayatta daha görünür bir hale gelmesi yönündeki girişimler geniş kitlelerce destek görmediğini dahi öne sürülebilir. 1930 yılında kadınlara ilk kez siyasal haklar verildiği süreçte gerçekleştirilen kadınlar mitingine sadece 35 kadının katılması, katılımcıların neredeyse tamamının erkek olması buna bir örnek olarak gösterilebilir. Dahası Türkiye’de feminist hareketin öncülerinden Nezihe Muhittin’in kendi kurduğu Kadınlar Birliği derneğinden 1927 yılında istifa etmek durumunda kalması, Kadınlar Birliği’nin 1935’te kendisini feshetmesi, ya da etmek zorunda kalması “kamuoyunda hak talep etmeye çalışan” kadına yönelik hala önemli bir direniş olduğunun göstergesi olarak kabul edilmelidir. Evet, Türk kadınına bir takım haklar verilmişti, ancak bu hakları veren erkeğin uygulama konusunda alışılmışın dışındaki kalıplara çıkmakta zorlanmıştı. Kadının bu süreçte görsel olarak ön plana çıkması ve çeşitli meslek dallarında çalışmaya başlaması erkekler nezdinde “kadınların ev içi rollerini yerine getiremeyeceğine yönelik” ve özellikle muhafazakâr kesimde “ahlaki” bazı endişelere yol açmıştı. Ayrıca toplumun bazı kesimlerinde kadının çalışma hayatında mesleki bilgi ve beceriden yoksun olduğuna dair yerleşmiş genel bir kanı da bulunmaktaydı. Ancak tüm bu olumsuzluklara rağmen Cumhuriyetin kadınları siyasal, toplumsal ve kültürel olarak ön plana çıkarma girişimlerinde oldukça yoğun bir çaba içerisine girdiğini ve bu konuda en azından bir algı değişikliği yaratılması konusunda basın önemli bir başarı sağladığını ifade edebiliriz.

Bu süreçte Türk kadınına yönelik gelişmeler Avrupa ve dünya basınının da gündemine gelmiş bilhassa Avrupa basınında her ne kadar yeterli bulunmasa da modernleşme ve devrimlerin yerleşmesi konusunda oldukça önemli gelişmeler olarak görülmüştür. Özellikle Avrupa’daki bazı gazeteler Atatürk’ü gerçekleştirdiği birçok reform konusunda eleştirel bir tutum benimsemişse de kadınların gelişimine yönelik yapılanlar konusunda çok az muhalif ses duyulmuştu. Dış basın, Kadının statüsünün erkekle eşit seviyeye getirilmesini Cumhuriyet’in yaptığı en radikal ve olumlu gelişme olarak değerlendirmiş sıklıkla Türk kadınına yönelik gelişmelere yer verilmiştir. Her ne kadar kadınların toplum içerisindeki rollerinin oldukça sınırlı kaldığı, özellikle de çalışma hayatında kadınların yeterince yer bulamadığına yönelik eleştiriler yöneltilmiş olsa da genel olarak kadınların kariyer elde etmelerinin cesaretlendirilmesi oldukça olumlu bulunmuştu.

Kaynakça

Arşivler

BCA: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Resmi Yayınlar

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: II, Cilt:20

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: II, Cilt:22

Gazete ve Dergiler

Akşam

Cumhuriyet

İkdam

Vakit

Ulus

Son Posta

Resimli Ay

Sebilürreşad

Current History

The Globe

The Guardian

The Times

The Irish Times

The Christian Science Monitor

South China Morning Post

The Times of India

The Palestinian Post

Rizospastis

Proia

Skrip

Kitap ve Makaleler

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (1952). Cilt II, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını.
Balcı Meral, Tuzak Mervenur (2017), "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Nezihe Muhiddin
Özelinde Türk Kadınlarının Siyasi Hakları İçin Mücadelesi", Marmara Üniversitesi
Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi, ss.43-51.

Büyüktanır Tahir (2002). "Türk Medeni Kanunu (Değişiklikler ve Yeni Düzenlemelere
İlişkin Açıklamalar)", Ankara Barosu Dergisi, S.2, s. 55-109.

Çakır, Serpil (2011). Osmanlı Son Döneminde Kadın Hareketi, İkinci Baskı, İstanbul:
Metis Yayınları.

Güçlü Erdinç, Tunç Sami, "Osmanlı Basın Hayatında Kadınlar Dünyası Dergisi",
Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(2), 155-176.

- İnan, Afet (1998). Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İnan Afet (1930), Medeni Bilgiler, Atatürk'ün El Yazıları.
- İnan Afet (1983), M. K. Karslıbad Hatıraları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- İçli, Tülin (1998). Cumhuriyet Döneminde Kadının Konumu”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı, Ankara
- Karpat H. Kemal (2016), Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012, Timaş Yay. İstanbul.
- Kurnaz, Şefika (1991). Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923), Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Mazıcı Nurşen (1996), “1930’a kadar basının durumu ve 1931 Matbuat Kanunu”, Atatürk Yolu, V/18, 1996, ss.131-154.
- Nuri, Celal (1913). Kadınlarımız, İstanbul: Matbaa-i İctihad,
- Ortaylı, İlber (2000). Osmanlı Toplumunda Aile, 3.Baskı, İstanbul: Pan Yayıncılık,
- Toprak, Zafer (2017). Türkiye’de Yeni Hayat İnkılap ve Travma, İstanbul: Doğan Kitap.
- Toprak, Zafer (2014). Türkiye’de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Sancar, Serpil (2014). Türk Modernleşmesi’nin Cinsiyeti-Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (2002). Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, C.25.
- Temp, Gülendam (1993), “Hukuk Önünde Kadın-Erkek Eşitliği”, Çağdaş Hukuk, Çağdaş Hukukçular Derneği Yay., yıl:2.
- Tekinalp (1998), Kemalizm, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul.
- Yüksel Reyhanî Seha (2014), Türk Medeni Kanunu Bakımından Kadın-Erkek Eşitliği, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt XVIII, S.2, ss.175-200.
- Uzun İsmail (2017), “Kadın Haklarının Kazanılmasında Bir Cumhuriyet Kadını: Afet İnan(1908-1985)”, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, Sayfa 73-85.
- Zihnioğlu Yaprak (2016), Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Fırkası, Kadın Birliği, Metin Yayınları, 3. Basım, İstanbul.
- Yılmaz Hadiye, “1923 yılı Mizah Basımında Kadınların Seçme-Seçilme Hakkı ve Kadınlar Halk Fırkası”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.59, Güz 2016, s.263-296.
- Uyanık Necmi, “Batıcı bir Aydın Olarak Celal Nuri İleri ve Meşrutiyetten Cumhuriyet’e Türk Kadınına Bakışı”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 36, 2014, ss.137-161.

Ekler

Ek-1: İstanbul Polis Müdürlüğü'nce vapur ve tramvaylarda kadın ve erkeklerinbindikleri bölümü ayıran perdelerin ne için kaldırıldığına dair Erzurum Milletvekili Ziyaettin'in önergesi. (2 sayfa)

آفره
۳۳۴۱-۶

6

تاریخ
۱۳۴۱

باسم
تاریخ

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI

ریاست عالیہ

تورک بوناک ملت مجلسیندن عطا اولارده تیج اولارده قیام صولورلرک تجویزیه کیمیه بولور.

استانبول پولیس صوری لوشونه لوبور اولمویله ده اکنجه قادینلری تقصیرلر
بوره مرک قالدیرلی عفو هنده لارک اولمویله بولورکی غایر یاز بولور
معلم قالدیرلرله منوع مذکوره ده منوع اولورکی تراهنی منوع عقیق سولورکی لولور
اونی ، بصوری ، روضه قاشونه دیز دیزه ، سینه سینه بقنده عقال بولورکی اولور
نظر اشخاصینه معروضه ایلرله تنگه متذکر اولورده حالکده تقاضا بولورکی اولور
روه سینه تناب ونه ده اهلکام صوری تک تنفیزی کی مقدر شیخ مجده سنه لولور
صورتیه اسلارده تک سیات وکنا سینه قاب اولورنده ده اولور کیملک
سولورده شفاهاً جواب ویری لولور ورتولور
۱- پولیس صوری بولورکی ویرمک صلاحیتی کیمیه لولور
۲- مدیر بولورکی اولورده تقاضا ایلر وکیل بولور بوره مرک قالدیرلی عفو هنده
بولورده اجزای ، اضلوجی ، سیایک کی بخاندنه و تجویزیه تنگه بولورکی ورتولور
ارض ووم سولورکی
ضیاء الدینه

۲۹/۱۶/۴۱

امضا

مفتی ایدارلرک
امضای
مقدمه و بایرینلک
امضای

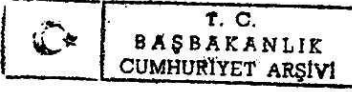
030	10		6	34	28

2

آقره
۲۴۹-۸۴-۴۶

۶
۲۴۴

تورکیا
بازینه
بازینه

باسه وکالت جلیله یه

شماره
۲
۸۹

استانبوله پولیس مری طرفنه و پور و امور اوردو اکر کله قانینا آره سی
تقریبه ایه نه برده کون قالدیرسی هغه امر ویرسی اسبابنه دکر ضرورم سبوق ضیاره
افقا طرفنه و ویر یوب داخله وکالت جلیله کونده سیره شفاهی سوال تقریر نیق ضرور
صدقه سی بری معلومات لغا تقصیر ایلدی اخدم
تورکیه بویوک سفیر سی

[Handwritten signature]

۱۹۱۷۵
باسه وکالت
۹
۱۹۱۶

[Handwritten mark]

030	10		6	34	22

دریله جاک جوابلده قلم ، تاریخ و نومرو ذکر می موجود .

۱۹۱۶
- 2 -

1

Ek-2: "Polygamy Dead: Reform in Turkey", *The Times of India*, 1 December 1926, s.10.

POLYGAMY DEAD.

REFORM IN TURKEY.

(FROM A SPECIAL CORRESPONDENT).

CONSTANTINOPLE, November 4.

Polygamy, as an acknowledged social institution had had its day in Turkey. That is the outstanding corollary of the recent reform of the marriage law of that country. Adoption of the Swiss code, stripped of its forensic trappings, means that the old order of Turkish Scripture law in relation to marriage has given way to one of the western conceptions of marriage as mainly a civil institution.

The change means much to Turkey, for the one-time prestige of the sumptuous harem is fading away. Woman, for centuries the plaything and slave of her lord, becomes co-partner with him in the business of founding a family; the dissolution of the marriage bond is no longer determinable at the act of one of the parties

of sexual indulgence. Mohammed's sanction of a plurality of wives up to a maximum of four according to the rank and means of the husband, was clearly a concession, a tolerance, based on his intimate knowledge of oriental sexual physiology and of the stage at which social evolution had arrived in his day. The harem of the twentieth century effendi finds less sanction in the Koran, as our translations reveal it, than in the Old Testament. Mohammed's concession, like the fictitious "revelation" of Joseph Smith, founder of the Mormons, has, in the course of time, been made the foundation of a system never contemplated by the religious reformer to whom it has been credited.

Ek-3: The Free Women Of Turkey: Kemal Pasha's Achievement, Manchester Guardian, 27 June 1930: 8.

THE FREE WOMEN OF TURKEY

Kemal Pasha's Achievement

To the returned traveller Constantinople presents to-day a startling contrast to the Constantinople of pre-war days. Instead of the forbidding, heavily veiled female figures one used to see flitting furtively about the back streets in their hideous regulation costume, a shapeless, shroud-like garment of striped print clumsily gathered round neck and waist, one now sees everywhere smart, up-to-date unveiled women in trim tailor-mades and cloche hats, hobbled and shingled for the most part, and generally indistinguishable, as to dress, from their Occidental sisters. The very bearing of these women of modern Turkey seems an expression of the new era which has set in for women throughout the East. No longer downtrodden, timid creatures, shrinking apologetically in the background from the profane gaze of their despotic oppressor, they now march boldly side by side with him, brisk and alert, revelling in their liberation and newly acquired sense of equality.

To this new woman of Turkey, her liberator and champion Mustafa

Ek-4: "Turkish Woman Asks Licence to Drive Taxi", *The Christian Science Monitor*, 14 Feb. 1930.

Turkish Woman Asks License to Drive Taxi

SPECIAL TO THE CHRISTIAN SCIENCE MONITOR

ISTANBUL, Turkey — Turkish women, reveling in their new emancipation, are determined to prove that their capabilities are not inferior to those of the women of any other nation and, with this object in view, they are continually searching for some career or profession in which they are not represented. Already there are Turkish women-doctors, lawyers, court recorders and court ushers, private secretaries, accountants, shorthand typists, telephonists, etc.

Now comes the startling announcement that Mouammer Hanem, a young girl, wants to become a taxicab driver. When asked her reason for choosing this profession, she replied, "Well, up to the present there are no women taxidrivers and I want to be the first." Mouammer Hanem has been training in an automobile school for two months and she has passed all her examinations with honors. All she is waiting for now is a license from the municipal authorities and as soon as she gets it she will straightway buy a taxicab.

It is easy to imagine the excitement

Ek-5: "Turkish Women Strike", The Globe, 4 November 1929, s.1

Turkish Women Strike

(Associated Press Cable.)

KASTAMUNI, Angora, Nov. 3.
—For the first time in history **Turkish women** workers have gone on strike. They won. The strike was inaugurated by 2,000 Anatolian peasant **women** still wearing their veils. They were employed by the **Turkish** Forest Exploitation Company. They walked out because they received only 25 cents a day, half of the wages paid men. They demanded wages equal to the men's, and their employers promised to cease economic distinction between the sexes in future.

Ek-6: "Turkish Women Study Here", The Globe, 15 November 1932, s.20

TURKISH **WOMEN** STUDY HERE

Miss Fatma Abdurrahman, on the left, and Miss Ulfet Ahmet, on the right, who are now taking postgraduate study in the Department of Public Health Nursing of the University of Toronto. From Istanbul, they are in Toronto as official observers for the **Turkish** Government. Later they will return to Turkey as instructresses in nursing methods and public health administration.

Ek: Son Posta, 8 Kanunuevvel 1934.

Birinci kânun 8

Istanbul Müstesna Bir Bayram Günü Yaşadı

Binlerce Kadın, Yüce Önder Atatürke Şükran Hislerini Sundular

Dünkü bayramdan bir görünüş

...yük Millet meclisinin teşkilâtı esasîye kanununda yaptığı son değişme üzerine, Türk kadını da, Türk erkeği gibi siyasî haklara bütün şumulile sahip olmuş bulunuyor. Bundan sonra her seçim devresinde Türk kadını

tutuşan ulusal alevlerle karşılık olan ancak imperatorluk devrinin kanlı toprakları idi. Bu elleri kıran Türk oğlu atasına lâyık yeri Acun medeniyetinin en üstünde ayırdı. Dün kadınığı cihan tarihinde Ata Türkün anası ol-